ماهوار

تحريڪ

حيدرآباد سنڌ

آگسٽ ١٩٧٧

قيمت: ٻه رپيا

وطن دوست انقلابي راهه روشن ڪندڙ مشعل

نيٺ ته اٿندا سٺ لک ڏاڏا، ڏيه اسان جي ڏاڏاڻي جا
نيٺ ته ڀڄندا ٽڙني تان دستور زنجير ۽ گهاٽي جا.
(ملڪ نديم)

وطن دوست انقلابي راهه
روشن ڪندڙ مشعل

ماهوار

تحريڪ

سال: ٽيون

نمبر: ٻارهون

رجسٽرڊ نمبر ايس ٢٩٩٩

ايڊيٽر
عالم شاه

آگسٽ ١٩٧٧ع

قيمت ٻه رپيا

خط ۽ ڪتابت لاءِ لکو:
٨٠ – بي، لطيف آباد ٤،
حيدرآباد.

مضمون

مضمون	ليکڪ	صفحو

امان جو آئيندو روشن آهي	طاهر مصطفيٰ	٩

ڪهاڻيون

نوجوان	شرجيل	١٥
ويهه، جون وڌيون	رسول بخش درس	١٧
ٻگها ڏار اڏاڻا ڳيرا	مانيٽو اوٺو	١٩
گذر	محمد اڪرم دشتي	٢٢
وهڪرو	ملڪ آگاڻي	٢٦
ڪنگلا ۽ بنگلا	محمد صديق	٣١

شعر ۽ شاعري

دکي انسان	پريم ساگر	٥
غزل	رفيق جعفري	٥
ٽيڙو	غلام علي مخمور	٥
وايون	اشوڪ ڪمار ۽ مخمور	٦
بيت	الطاف بيدار	٦
آگ لڳايون	ثريا سنڌي	٧
هاري پوڙهو	ادل سومرو	٧
سلام	مظفرعلي ”خياروي“	٨
ڪڪر ڪارونڀار	ڏاڪپال	٨
جاڳ مجاهد	غ. م. ڪونڌر	٣٢
يار هاري	بهاوالدين	٣٣
بيت	ابراهيم اسير ملاح	٣٤

هيءُ رسالو سيد عالم شاهه سردار پرنٽنگ پريس گاڏي کاتي حيدرآباد مان، ڇپرائي ٨٠- بي لطيف آباد ٤ حيدرآباد مان پڌرو ڪيو.

ان کان سواءِ پڙهندڙن جا خط، تنقيد ۽ رايا ....

پاران ايم ايڇ پنهور انسٽيٽيوٽ آف سنڌ اسٽڊيز، ڄامشورو.
Digitized by M. H. Panhwar Institute of Sindh Studies, Jamshoro.

ايڊيٽوريل

تحريڪ

هيءَ وقت تمام اهم آهي

اڄ سڄو ملڪ مارشل لا هيٺ آهي، قومي اسيمبلي، سينيٽ ۽ صوبائي اسيمبليون ٽوڙيون ويون آهن. عام چونڊن لاءِ اعلان ڪيو ويو آهي ته اهي آڪٽوبر ۾ ٿينديون، جن لاءِ چونڊن جو نئون قانون ناهي پڌرو ڪيو ويو آهي. پيپلز پارٽي ۽ پاڪستان قومي اتحاد جي جن اڳواڻن کي حفاظت ۾ ورتو ويو هو، تن کي ٢٤ ڏينهن کان پوءِ آزاد ڪيو ويو آهي. ڇهين آگسٽ کان عيد تائين فقط چئن ديوارن اندر سياسي سرگرمين جي اجازت ڏني وئي آهي ۽ عيد کان پوءِ جلوسن کان سواءِ ٻين سياسي سرگرمين جي اجازت هوندي.

اهڙيءَ ريت ملڪ ۾ وري نئين سياسي اٿل پاٿل شروع ٿي وئي آهي. حاڪم ٽولن جون مختلف ڌريون حالتن جو نئين سر جائزو وٺي رهيون آهن. اهي پنهنجي ۽ پنهنجي مخالفن جي طاقت کي توري تڪي رهيون آهن. اهي پنهنجي اصلوڪي قوت کي برقرار رکڻ جي پوري ڪوشش ڪندي، پنهنجي وس ۽ سگهه ۾ واڌارا آڻڻ لاءِ نوان ٽوڙي پراڻا ماڻهو ۽ ٽوليون ڀرتي ڪرڻ جي وٺ پڪڙ ۾ لڳل آهن. مختلف سياسي اڳواڻن جا بنگلا ’معلوماتي مرڪز‘ ۽ ’ڀرتي ڪرڻ جي آفيس‘ ۾ تبديل ٿي ويا آهن. معلومات حاصل ڪرڻ ۽ ڀرتي ٿيڻ جي خواهشمندن جي به کوٽ نه آهي. هي ٻه طرفي ڏيڏ فڪ زور شور سان جاري آهي.

هن سڄي ڇڪ ڇڪان، وٺ پڪڙ ۽ ڇڪ ڌاه جو مقصد هيءُ آهي ته ايندڙ پنجن سالن تائين پاڪستان جي مظلوم ماڻهن ۽ مظلوم طبقن تي راڄ ڪرڻ جو وڏيڪ لائق ۽ حقدار ڪير آهي.

سموري ملڪ وانگر سنڌ به اهڙي سياسي جوڙ توڙ ۾ وڪوڙجي وئي آهي. سنڌي وڏيرا گذريل ڪجهه هفتن کان پيچ پچان ۾ لڳي ويا آهن. هو ڪڏهن ڪنهن هڪ جي در تي ٿا پهچن ته ڪڏهن ٻي جي در تي. وڙ جانچيا ٿا وڃن، ڪاٿا لڳايا پيا وڃن، اڳهه ڀار پڇيا پيا وڃن، وفاداريون تبديل ٿي سگهن ٿيون، ليبل بدلجي سگهن ٿا، دشمنيون دوستين

۾ ۽ دوستيون دشمنين ۾ مٽجي سگهن ٿيون. وري نوان روپ اختيار ڪري سگهن ٿا ۽ پراڻن روپن کي رندا هڻي ڇڪائي سگهجي ٿو. هر ڪاله، جو دارومدار انهي تي آهي ته اقتدار جي ڪرسي ڪيڏانهن وڃندي ۽ دربار عالـي ۾ ڪنهن جو مرتبو ڪهڙو ٿيندو.

اسين گذريل اُڃ مهينن کان هو ورجائيندا پيا اچون ته پيپلز پارٽي يا پاڪستان قومي اتحاد مان ڪنهن به هڪ ڌر جو پيچ ٿيڻ سنڌي عوام جي لاء سخـت هاڃيڪار ثابت ٿيندو. سنڌي عوام لاء هڪ ۽ صرف هڪ ڳي وات آهي ته اهي پنهنجي فوري ۽ دائمي مفادن جي آڌار تي هڪ جمهوري وطن دوست اتحاد قائم ڪن. جيتوڻيڪ اهـڙي اتحاد لاء ڪي وطن دوست ڌريون ۽ ماڻهو ڪافي وقت کان ڪوششون ڪندا پيا اچن ۽ ويجهڙائي ۾ انهن ڪوششن ۾ تيزائي به آئي آهي پر هيستائين انهي ڏس ۾ ڪي خاص ڪاميابيون حاصل نه ٿي سگهيون آهن.

اسين انهي جمهوري وطن دوست اتحاد قائم ڪرڻ لاء ڪن اهم ۽ بنيادي اصولن کي چٽو ڪرڻ ضروري ٿا سمجهون. اهو اتحاد سنڌ جي وطن دوست سياسـي ڌرين ۾ ٿيڻ گهرجي ۽ انهي ۾ اهڙن ماڻهن کي هرگز نه آڻڻ گهرجي جن جـو رڪارڊ سنڌ دشمن ۽ عوام دشمن رهيو آهي. اتحاد ۾ شريڪ ڌرين جو هڪ ٻئي ڏانهن برابـري وارو رويو هئڻ گهرجي ۽ سمورا فيصلا جمهوري اصولن موجب صلاح مصلحت جي بنياد تي ٿيڻ گهرجن. اتحاد جو پروگرام اهڙن نڪتن تي ٻڌل هجي جيڪي موجوده حالتن کي نظر ۾ رکندي سنڌي عوام جي مفادن مطابق هجن.

جمهوري وطن دوست اتحاد سنڌ ۽ سنڌي عوام جي اڄ جي وڏي ۾ وڏي ضرورت آهي. جيڪڏهن خدانخواسته ڪن سببن ڪري اهو نه ٿي سگهيو ته سنڌي عوام کـي وڏا نقصان رسندا ۽ انهن نقصانن جو اثر اسان کي تمام گهڻي عرصي تائين سهڻو پوندو. انهيءَ اتحاد کي قائم ڪرڻ ۽ هلائڻ لاء سڀني وطن دوست سياسي ڌرين، انهن تنظيمن جي سمورن ڪارڪنن ۽ سچي سنڌي عوام کي ڀرپور ڪوشش ڪرڻي پوندي.

اسين سڀني وطن دوست تنظيمن کي اپيل ٿا ڪريون ته اهي اتحاد قائم ڪـرڻ لاء نوس ڪوششون وٺن. اسين سڀني وطن دوست تنظيمن جي سمورن ڪارڪنن کـي اپيل ٿا ڪريون ته هو انهي اتحاد قائم ڪرائڻ لاء پنهنجن تنظيمن اندر ۽ ٻاهر ڀرپور ڪوشش ڪن. اسين سڀني سنڌي ماڻهن کي اپيل ٿا ڪريون ته هو انهي اتحاد قائم ڪرڻ لاء وس آهر جاکوڙ ڪن.

بدين ۽ ٺٽي ضلعي کي آفت زده علائقو قرار ڏنو وڃي

گذريل هفتي دوران سنڌ ۾ زبردست مينهن پيا آهن. ڪن هنڌن تي ته مينهن جا تمام پراڻا رڪارڊ ٽٽي ويا آهن. ڪراچي ۾ جاني ۽ مالي وڏا نقصان ٿيا آهن پر گڏوگڏ

انهي نقصان جي پوراڻي جون ترت ڪوششون به ڪيون ويون آهن. سڄي ملڪ جي اخبارن انهن نقصانن لاءِ ڪافي لکيو آهي. متاثر ٿيل ماڻهن لاءِ ڪئمپون قائم ڪيون ويون آهن. روڪڙ ۽ جنس ۾ امدادون ڏنيون ويون آهن، جن جا گهر ڊٺا آهن انهن کي ڀلاڻ ڏيڻ جا اعلان به ٿيا آهن. وبائي بيمارين کي روڪڻ لاءِ اپاءَ ورتا ويا آهن. خانگي امداد انهي کان سواءِ آهي. اڃان ٿيڻ به گهرجي.

پر توجه ۽ امداد جا حقدار ٻيا ماڻهو به آهن. برسات سڄي سنڌ ۾ ۽ خاص ڪري بدين ۽ ٺٽي ضلعي ۾ وڏي تباهي مچائي آهي. هن علائقي جو سڄو فصل ساريون آهن، سي مينهن جي پاڻي بيهڻ ڪري مڪمل طرح تباهه ٿي چڪيون آهيون. هتي جي مسڪين ماڻهن جا اجها آهن ڪکن جا، سي سڀ مينهن ڪري ڊهي ۽ لڙهي ويا آهن، ماڻهن جو مال وڏي پيماني تي مري ويو آهي. هنن ضلعن جي هاري ۽ مارو ماڻهن جو وڏو تعداد ٺاهي پوني تي ويهي رهيو آهي. هنن ماڻهن کي به امداد جي ضرورت آهي، هنن کي به گهرن اڏڻ لاءِ مدد کپي، سندن گذر جو ٻلو پيٽي ٿيڻ کپي، کين بيمارين کان بچائڻ لاءِ اپاءَ وٺڻ کپن. پر ماڻهو اڃا ٺاڻين انتظار ۾ آهن ته اهو سڀ ڪجهه ڪڏهن ٿيندو. امداد ڪرڻ ته پري رهيو پر ڪامورا شاهي ته مورڳو سرڪاري اوڳاڙي لاءِ ٻاهه ٻاري ڏني آهي. غريب ڪاشتڪارن وٽ هن قدرتي آفت کان پوءِ بچيو ڇا آهي جو ڏين. بدين ۽ ٺٽي ضلعي جي عوام کي فوري مدد جي ضرورت آهي جيڪا کين ڏني وڃي. بدين ۽ ٺٽي ضلعي کي آفت زده علائقو قرار ڏنو وڃي. هن سال جون ڍلون، قسطون معاف ڪيون وڃن ۽ گذريل بقاياڻن جي وصولي مهمل ڪئي وڃي. هتي جي ماڻهن کي مالي ۽ جنسي امداد ڏني وڃي ته جيئن هو پنهنجا اجها اڏي سگهن ۽ گذر جو ڪو ٻلو ڪري سگهن. هتي جي ماڻهن کي بيمارين کان بچائڻ لاءِ فوري ۽ حدڪا اپاءَ ورتا وڃن.

— ايڊيٽر

پريم ساگر

هاءِ دکي انسان

جيئرا لاش انسانن جا
روئي جي ڪجهه ٽڪرن لاءِ
نيري آسمان جي هيٺان
سڄ جهڙي سگري ۾
ٻچڙن ٽا دکندڙ ڪوڏن جيان •
محلاتن ۾، مئخانن ۾،
بنگلن ۾ سئنيمائن ۾،
اڻ ڳڻيا خزانو لٽجي ٿو•
پيٽ ڏاوا معمول جيان
عياشي جا پنڌ پچائن ٿا
رستي تان ويندي ويندي
پيٽ ڏاوا هٿ ڦهلائن ٿا
۽ چپ چپاتا چلئي هلن ٿا
”هاءِ دکي انسان.“

رفيق جعفري

غزل

انين نه پيارا پور پچاءِ،
ويٺو وات تڪين ڪنهن لاءِ•

هاڻو آهي ڏاڍو ڏور،
منزل ڏي تون وک واءِ•

ڏس چمني پاسن چيلاٽا،
ڇٽ انهن جا جهٽ جلاءِ•

ڪند ڪسڻ لئي آتا آهن،
اي پيچل پيهر سين لڳاءِ•

ويريءَ جي هر چال نئين ڏس،
ڪيڏا پيو هي ڍونگ رچاءِ•

ديس جو دشمن ڇڏئو ناهي،
پل پيو ڪيڏا رنگ مٽاءِ•

غلام علي ”مخمور“

ٽيڙو

ڪيڏي ڏني چوٽ
وڪڻي ڇڏيئي ضمير !
ساوا وڻي نوٽ•

وڏو انم ارمان
ڏسي ڪاريٺون بنگلا
وڪڻي ڇڏيئي ايمان•

پولا ! ڪاڏي پٽ
وڪڻي ڇڏيئي واڏڙا
شهيدن جو رت•

اشوڪ ڪمار ”آزاد“

وائي

هاڻ نہ سهبا سور
او سائي هاڻ نہ سهبا سور.
جاڳيا پنهنجي سنگ جا سائي،
منزل ناهي ڏور
او سائي هاڻ نہ سهبا سور.
حق نہ پنهنجا هڪ ٿي وٺبا،
مات نہ مڃبي مور
او سائي هاڻ نہ سهبا سور.
ڏيهہ نہ سهبون هاڻ ڏاڍايون
مرندا ڪونہ مزور
او سائي هاڻ نہ سهبا سور.
وطن جي ويرين تي مظلومو!
وار ڪريو پرپور
او سائي هاڻ نہ سهبا سور.

محمد خان ”مخمور“

وائي

لال ليارن جهڙي نار
جهڄندي، جهرندي هاء! ڏني مون.

ڏسڪي ڏسڪي ڏينهن گذاري
بڪ بنايو تنهن بيڪار
جهڄندي، جهرندي هاء! ڏني مون.

چنڙي پي وئي چيڙهون ٿي
ڏکي ڇاتي ڪين مٿڙي وار
جهڄندي، جهرندي هاء! ڏني مون.

چڙها چيٺيون لوڪ ڏئي ٿو
گهر ۾ ٻچڙن جي ٻاڪار
جهڄندي، جهرندي هاء! ڏني مون.

الطاف ”بيدار“

بيت

پلپل هن جهان ۾، اڏيا ڪوڙا ڪوٽ
مڙس سينا ساهيا، وٺي سچ جي اوٽ،
سورهيہ سي اٺموٽ، گهور ڏئي ويا گهر تي.

گهوريو گهوريو ساهہ، ڌرتي پٺي ساري،
ڪونج اڪيلي ڪوهہ ۾، پيئي ڪوڪاري،
هنجون پئي هاري، حال اسان جا هي ٿيا.

تو لئہ آس انبر گهٽي، ساري پيو ساربان،
چارڻ توکي چاهہ مان، هر دم پچاربان،
تو بن گذاريان، اِيءَ نہ ٿيندو مون ميان.

ثريا سنڌي

آ آگ لڳايون

آ آگ لڳايون
ڪايا ساڙي، پاڻ جلايون
رت مان ڀڙڪي آيرن باهيون
زنجيرون پگهرايون
او ساٿي مُڪتي پايون
آ آگ لڳايون ....

رڳ رڳ ۾ ٿو پنيٽ ڀڙڪي
آءُ ته شعلا ٺاهيون
آنڌارن ۾ آلا ٻڻجي
باهين کي ڀڙڪايون
ديپڪ باتي ٻڻجي ساٿي
آ آڙاهه مچايون
نيل بدن جا ڳاري، ڳولهيون
آزاديءَ جون راهون
بند صدين کان، ڪيستائين!
آخر انسان آهيون
زنجيرون پگهرايون
او ساٿي مُڪتي پايون
آ آگ لڳايون ....

★

ادل سومرو

هاري پوڙهو

ڏٻرو جوڙو، هاري پوڙهو
ڪنيل ڪوڏاري، جهونو هرڙو

محل نه ماڙي، آيي نه ڪياڙي
ننڍڙو ننڍڙو، ڪک پن گهرڙو

جهريل جنڊڙي، خالي ڳنڊڙي
ڪين سمجهي ڪو آن جو ذرڙو

باهه بدي جي، ڏپ بکهر جي
مچن مارو، ڪٽن ۾ ڪرڙو

کهڙا اوڙا، کهڙا پاڙا
ٿاڪ تنين جو سارو ٿرڙو.

★

قريشي مظفر علي خياروي

پورهيت کي منهنجا سلام

پاڻ رهي بکيو، ٻئي کي رکي سکيو،
پاڻ کاڌي رُکي سُکي، ٻيا کاڌين مکيو،
محنت ڪري تو صبح ۽ شام،
هاري کي آهن منهنجا سلام،
آهن منهنجا سلام.

محنت ڪري هيءُ پيٽ ڀري وڏيرو،
وڏيرا سمهن وقت سارو، هي اٿي سويرو،
تہ بہ هٿ نہ ڪا هام،
هاري کي آهن منهنجا سلام،
آهن منهنجا سلام.

هاري لاءِ بہ روشن صبح نہ ٿيندو،
وڏيرو نہ ايد ۽ هاري نہ هوندو،
نہ هاري لاءِ بہ ٿيندا طعام،
هاريءَ کي آهن منهنجا سلام،
آهن منهنجا سلام.

سيٺ وڏا پيٽ، ڦرڻ هڪ ڏينهن ڇڏيندا،
غريب هاريءَ کي وري نہ ڪڏهن ڦريندا،
اهڙا وقت اچ مشل تيزگام،
هاريءَ کي آهن منهنجا سلام،
آهن منهنجا سلام.

ناگپال

ڪڪر ڪارونيار

اڄ بادلن جي گهري ۾
ڪنهن جي دل اداس آهي
فضا جي هن ڦيري ۾
رُت حسين آهي، پر ڪنهنجو
مَنُ اداس آهي
زماني کي ٿو وٺي ڏاڍو
موسم جو هي ياراڻو
وڏل چادر ڪڪرن جي
مٿي سج آ ٿاڏل، پر ڇو الاجي
ڪنهن جي دل اداس آهي؟

موسم جي هيءَ هٻڪاري
فضا جي رنگين بهاري
مينهن منڊ ملهاري
سنڌي ساوڻ سونهاري
ڇو هن مٿان بار آ؟
ڇو هن لئي آزار آ؟

حسن جي هي حقيقت ڇو
اڄ هن لئي لاچار آ؟

شايد ان لاءِ جو
هيءَ پراڻي جاءِ ۾ رهندڙ
ڪرندڙ مينهن سان ماڙيءَ جو
هڪ فرد نادار آ.

طاهر مصطفيٰ

اسان جو آئيندو روشن آهي

هيءَ هڪ کليل حقيقت آهي ته خالي هٿن وارو ماڻهو ڪهاڙيءَ واري ماڻهوءَ سان مقابلو نٿو ڪري سگهي ۽ ڪهاڙيءَ وارو ماڻهو بندوق واري ماڻهوءَ سان ٽڪر نٿو کائي سگهي. ۽ اهو به سچ آهي ته مقابلي ڪرڻ لاءِ هر هڪ ڌر کي طاقتور هئڻ کپي. ان صورت ۾ جيڪا به ڌر وڌيڪ طاقت ور هوندي اها ڪمزور ڌر کي شڪست ڏئي ناڪام بڻائي ڇڏيندي. جيڪڏهن هڪڙي ڌر جا سؤ ماڻهو ڇڙوڇڙ هوندا ۽ ٻي ڌر جي سؤ ماڻهن ۾ مقابلي ڪرڻ لاءِ تنظيم ۽ ٻڌي هوندي ته اهي ڇڙوڇڙ ماڻهن کي ماري مات ڪري ڇڏيندا. جنگ جي ميدان ۾ سوڀ ان ڌر کي حاصل ٿيندي آهي جنهن ۾ ٻڌي، تنظيم، سوچ، ڏاهپ، ماڻهن جي گهڻائي، ماڻهن ۾ وڙهڻ جو جذبو، وڙهڻ جي اٽڪلن جي ڄاڻ ۽ راز لڪائڻ جي عادت هوندي آهي. باقي ڇڙ واڳ، اوٻي، لُل ۽ ٿورن ماڻهن واري ڌر کي، جنهن ۾ نه تنظيم هجي، نه سوچ هجي، نه وڙهڻ جو جذبو هجي ۽ نه ڳجهه سانڍڻ جي عادت هجي، ان ڌر کي هر هنڌ، هر حالت ۾ شڪست نصيب ٿيندي آهي. ٿورڙي به عقل رکڻ وارو ماڻهو پاڻ کان ڏاڍي انسان سان وڙهڻ لاءِ تيستائين سوچي به نٿو سگهي جيستائين هن کي پاڻ ۾ دشمن سان مقابلي ڪرڻ جيتري طاقت پيدا نٿي ڪرڻي پوي. جيڪڏهن وڙهڻو آهي ته وڙهڻ جو طريقو سکڻو پوندو، جيڪڏهن ٽڪر کائڻو آهي ته ٽڪر کائڻ جي طاقت پيدا ڪرڻي پوندي ۽ جيڪڏهن مقابلو ڪرڻو آهي ته مقابلي ڪرڻ جا ڍنگ ۽ رستا سکڻا پوندا ۽ ان جي لاءِ وڏي جاکوڙ ۽ محنت ڪرڻي پوندي. فقط گهر ۾ ويهي خيالي پلاءُ پچائڻ، صبر ۽ ڏاهپ کي ڇڏي، آپي کان ٻاهر نڪري، نڪڙ ۾ هنبوڇيون هڻڻ، جذبات ۾ اچي بيهوش ٿي وڃڻ ۽ رڳو ڪنڊ ۾ ويهي سڏون ڪرڻ سان ڪجهه به نه ٿيندو. اهـا هڪ وڏي حماقت ٿيندي ۽ خودڪشي جي برابر ٿيندي.

ڏونگر ڏ. ڏوري، سيڪڻ جون سڏون ڪري
ويلي گهر گهوري، متان پرينءَ جندڙو.
(شاه)

سنڌي ماڻهن تي ٿيندڙ ظلم ۽ ڏاڍ ڪنهن کان به ڳجهو ڪونهي. اهو ظلم ۽ استحصال فقط اڄ ڪونهي ۽ نه ئي اهو ڪالهه شروع ٿيو هو. ان جي تاريخ پراڻي آهي، اهو صدين کان هلندو پيو اچي. اهو تڏهن به هو جڏهن اڄ جو ڌاريو سامراج سنڌ جي سيني مٿان سوار ڪونه هو ۽ اهو تڏهن به هو جڏهن سنڌ آزاد ملڪ هو. تڏهن به سنڌي ماڻهن

جي اڪثريت ظلم، ڏاڍ ۽ ڦرلٽ جي ڏيڻ ۾ قائل ھئي.

سنڌ جي سياسي تاريخ ۾ اڄوڪو دور ھڙني دورن کان مختلف آھي. اھو ان ڪري جو اڄ اسان سنڌ ۽ سنڌي ماڻھن تي ٿيندڙ ھر قسم جي ظلم ۽ ڦرلٽ جي خلاف وڙھڻ شروع ڪيو آھي. ھونئن تہ سنڌ ۽ سنڌي ماڻھن تي ٿيندڙ ظلمن جي خلاف اسان جي بزرگن ڪنھن نہ ڪنھن صورت ۾ اڳ بہ جنگ ڪئي آھي پر اسان دعوا سان چئي سگھون ٿا تہ دشمن جي خلاف اسان جيڪو وڙھڻ جو رنگ ۽ ڍنگ سکڻ شروع ڪيو آھي اھو اسان جي بزرگن جي وڙھڻ جي انداز ۽ نموني کان بلڪل مختلف آھي.

پر افسوس ۽ حيرت جھڙي ڳالھہ آھي جو اڄ بہ اسان جي بزرگن جي پراڻي ۽ ناڪاره ڍنگ سان وڙھڻ جا قائل ڪيترا ماڻھو سنڌ ۾ موجود آھن. ھو پنھنجي بزرگن جي دين تي اکيون ٻوٽي ايمان آڻڻ وارا ماڻھو آھن، ھنن وٽ سوچ ۽ فڪر کان ڪم وٺڻ گناه جو ڪم آھي ھو اڃان تائين تقريربازي ۽ نعري بازي سان جنگ کٽڻ جا قائل آھن، ھو انفرادي حيثيت سان وڙھڻ ۾ ايمان رکن ٿا. ٻڌي ڪرڻ ھنن وٽ بي عقلي آھي. تنظيم ٺاھڻ ۾ ھو يقين نٿا رکن ھنن جي خيال ۾ ڪو اڪيلو ماڻھو اھڙي جادو جو ناد ڦوڪيندو تہ سڀ ظالم مري ويندا. جيئن تہ اڻ ٿڪ محنت، جفاڪشي ۽ جدوجھد ھنن کان نٿي پڄي تنھن ڪري ھو سدائين ھوائي قلعا ۽ خيالي محل ٺاھيندا رھن ٿا. ھنن جي خيال ۾ پاڻيھي سڀ ڪجھہ ٿي ويندو، ھنن ۾ عجيب قسم جون خاصيتون

ڏن ٿيڻ وڏو ڏجي، ليڊر ڏجي، سڀني جي اڳيان ھلجي، ڪنھن کان بہ راءِ نہ وٺجي، ڪنھن کان بہ راءِ نہ وٺجي، ڪنھن جي بہ ڳالھہ نہ ٻڌجي، رڳو پنھنجو حڪم ھلائجي، ڪم اصل نہ ڪجي، پر رڳو جلسا ڪجن، تقريرون ڪجن، نعره ھڻجن، گيت ڳائجن، ھل ھنگاما ڪجن، گوڙ گھمسان ڪجن، طاقت تہ ھجي نہ بہ، جھيڙو ضرور ڪجي، مشھور ٿجي، جيل وڃجي، ٿوري ڳالھہ کي گھڻو ھلائجي، خسيس عمل کي وڏو ڪارنامو ڪري پيش ڪجي، نظريي کي نہ پر شخصيت کي پوڄجي، ماڻھن کي ڪجھہ نہ ھوندي بہ اعليٰ مرتبن ۽ وڏن مقامن تي پھچائي ڇڏجي، گھر گھر ۽ جڳھہ جڳھہ تي انھن جون تصويرون ھڻجن، انھن سان ڪنھن بہ ڳالھہ تي اختلاف نہ ڪجي، انھن جي ھر غلط سلط ڳالھہ کي قرآني آيت سمجھي، ان تي ايمان آڻجي، قوم ۽ وطن جي ظلم ۽ ڦرلٽ جي چنبي مان جند ڇڏائڻ جي جدوجھد ۾ صحيح طريقي سان حصو وٺندڙ ڪارڪنن کي غلط سمجھي انھن تي غلط الزام ھڻجن، پنھنجي ھڪ ھٽي اثر ۽ ناليءَ کي قائم رکڻ لاءِ انھن جي ھر ميدان ۾ مخالفت ڪجي ۽ بغير ڪنھن ثبوت ۽ دليل جي انھن جي مٿان معاف نہ ڪرڻ جھڙا بھتان ھڻجن ۽ عوام جي قوت ۾ ان ڪري ايمان نہ رکجي جو اھي نيچ آھن، گھٽ آھن بيوقوف ۽ چٽ آھن، ھاري پورھيت ۽ عام ماڻھو کي قومي چاھي طبقاتي جدوجھد ۾ ان ڪري اڳواڻي نہ ڏجي جو پنھنجي وڏماڻھپي ختم ٿي ويندي. اھي ھڙيئي مرض آھن جيستائين انھن ھڙني مرضن مان

ڪو هڪڙو مرض به رهيل هوندو تيستائين اسان مرندي گهڙيءَ تائين به دشمن سان مقابلو نه ڪري سگهنداسون. اسان جي طاقت دشمن جي طاقت سان ڪنهن به حالت ۾ برابر نه ٿيندي ۽ اسان ڪڏهن به ان مٿان سوڀ حاصل ڪري نه سگهنداسون. اسان پنهنجي جدوجهد جي شروعاتي ڏاڪن منجهان پيا گذرون، انهن ۾ ئي جيڪڏهن اسان غلطيون ڪرڻ شروع ڪيون ۽ انهن جي دوران ئي اسان ۾ جيڪڏهن مرض پيدا ٿيندا رهيا پوءِ اسين جلد ئي ختم ٿي وينداسون ۽ وري ٻيهر اڀرڻ مٿي اڀري اچڻ لاءِ وڏو عرصو درڪار ٿيندو. تنهن ڪري اسان کي گهرجي ته اسين صحيح جدوجهد جو طريقو اختيار ڪريون ۽ اهڙيءَ طرح سڀ کان اول اسين صحيح نظريي تي ايمان آڻيون ۽ ان کي هٿ ۾ کڻون ۽ ان لاءِ گهرو مطالعو ۽ ڳوڙهو تجربو حاصل ڪريون ۽ هر وقت اڳتي وڌڻ جي ڪوشش ڪندا رهون.

سڀ کان اول ته اسان کي اهو ڏسڻ کپي ته سنڌي ماڻهن ۽ سنڌ مٿان ٿيندڙ ظلم جا ڪهڙا سبب آهن، انهن جي تاريخ ڪهڙي آهي، اصل ظلم ڪهڙا آهن، پنهنجا دشمن ۽ ڌاريا دشمن ڪهڙا آهن، ڌاريءَ دشمن کي سنڌ تي مٿان مڙهڻ جي ذميواري ڪنهن تي عائد ٿئي ٿي، ڌارين دشمنن جا دلال ڪهڙا آهن. پنهنجي ۽ ڌاريءَ دشمن کان جند ڪيئن ڇڏائجي، ٻنهي دشمنن سان ڌار ڌار وڙهبو يا گڏ وڙهبو، هڪڙي سان اڳ وڙهبو، ٻئي سان پوءِ وڙهبو يا ٻنهي سان هڪ ئي وقت وڙهبو. پنهنجي ۽ ڌارين دشمن جا پاڻ ۾ ڪهڙا رشتا ۽ سڱ آهن. ڇا ويڙهه جي وقت هو هڪ ٻئي سان ملي ته نه ويندا يا پنهنجو دشمن اسان سان گڏجي ڌارين دشمن سان وڙهندو ان کان بعد سوال پيدا ٿيو ته دشمن سان مقابلو ڪير ڪندو، ڪيئن ڪندو ۽ ڪڏهن ڪندو. دشمن سان مقابلو ۱۰ سيڪڙو ڪامورا ۽ وڏيرا ڪندا يا ۹۰ سيڪڙو مزدور ۽ هاري ڪندا. اهي دشمنن سان مقابلو ڇڙوڇڙ ئي، پاڻ کي ظاهر ڪري، ليڊري چمڪائي، عام چوواٽن تي نعرا هڻي، تقريرون ڪري، هل هنگاما ڪري، اليڪشني سياست تي ايمان رکي، ڪهاڻيون، شعر، افسانا، دقيانوسي ڪتاب ۽ پمفليٽ لکي ڪندا يا عوامي قوتن ۾ ايمان رکي، هارين ۽ پورهيتن جي طاقت ڏاهي انقلاب جي اڳواڻي انهن کي ڏئي، پڌي ۽ تنظيم ڏاهي، ڏاهپ ۽ چالاڪيءَ کان ڪم وٺي عوامي طاقت جا مضبوط دستا ڏاهي هڪ ڊگهي جدوجهد ڪندا؟

اسين جيستائين هاڻي کان ئي انهن هڙني مسئلن جا صحيح حل ڳولي ڦولي نه ڪيون ۽ پوءِ صحيح عمل نه ڪريون تيستائين دشمن سان مقابلو ڪري ان کان جند ڇڏائڻ جو تصور ئي نٿا ڪري سگهون. اسان جا خيال فقط خيال رهجي ويندا ۽ اسان جون اميدون فقط اميدون رهجي وينديون. اهو ساڳيو ئي رجهڻ، پچڻ ۽ لڇڻ پڇڻ هوندو، مياروڻ ۽ گلائون هونديون. ساڳيءَ طرح سان چوندا رهنداسون ”دشمن کائي ويو، تباهه ڪري ويو“ ۽ رکيو اوسارا چوندا، منهن مٿو پٽيندا، هاءِ هاءِ ڪندا ۽ هڪ ٻئي کي ڏوراپا ڏيندا رهجي وينداسون.

سنجهي سون نه سنڀاليو، صبح سارم سور
جتن لئه ضرور، گهٽا گهارم ڏينهڙا! (شاهه)

سنڌ ۽ سنڌي ماڻهن جا ٻه وڏا دشمن

آهن. هڪ ڌاريو ڌورو، ڌاڙيل ۽ ٻرٻار جيڪو مختلف شڪلين ۾ ڪڏهن آرين جي شڪل ۾، ڪڏهن ايرانين جي شڪل ۾، ڪڏهن يونانين جي شڪل ۾، ڪڏهن عربن جي شڪل ۾، ڪڏهن خلجين جي شڪل ۾، ڪڏهن پٺاڻن، ارغونن ۽ ترخانن جي شڪل ۾، ۽ ڪڏهن مغلن جي شڪل ۾، ڪڏهن انگريزن جي شڪل ۾ ۽ ڪڏهن ٻين ڌورين جي شڪل ۾، سنڌ ۽ سنڌي ماڻهن کي لٽيندو ۽ ڦريندو رهيو آهي، ۽ ٻيو پنهنجو استحصالي ڌورو، لٽيرو ۽ دشمن جيڪو ڪڏهن آقا، ڪڏهن برهمڻ، ڪڏهن کتري، ڪڏهن پنڊت، ڪڏهن پير، ڪڏهن ملان، ڪڏهن جاگيردار، ڪڏهن رئيس، ڪڏهن وڏيري، ڪڏهن ڀوتار، ڪڏهن ڪاموري، ڪڏهن سرمائيدار ۽ ڪڏهن حاڪم جي صورت ۾ سنڌ ۽ سنڌي ماڻهن تي ظلمن جا پهاڙ اڇلائيندو رهيو آهي. اصل ظالم اهي ئي پنهنجا ڌورو ۽ لٽيرا آهن جيڪي هميشه سنڌ تي ڌارين سامراج ۽ دشمن جي مڙهجڻ جا ذميدار رهيا آهن. هنن پنهنجي قوم جي اڪثريت کي پنهنجو غلام بڻائي انهن کي لٽي ڦري انهن جي طاقت کي ٽوڙي انهن کي ڪمزور ڪري ڌارين دشمن کي پنهنجي ملڪ ۽ قوم تي حملي ڪرڻ ۽ قبضي ڪرڻ جو موقعو ڏنو آهي. وري جڏهن ڌارين سنڌ ۽ سنڌي ماڻهن کي غلام بڻايو آهي ته هي ڦريو انهن جا حمايتي بڻجي ويا آهن، پوءِ هميشه هنن ڌارين جي پوئلڳي ۽ چاپلوسي ڪئي آهي. اهو ان ڪري جو هنن کي ڌارين جي ڦرلٽ مان پنهنجو حصو پتي گهربل هو. ڌارين اسان جي هر قسم جي ڦرلٽ ڪئي ۽ هنن بدمعاشن ان ڦرلٽ ۾ هنن جي حمايت ڪئي ۽ سات ڏنو. ان جي صلي ۾ ڌارين انهن کي جاگيرون عطا ڪيون، انهن کي لقب ڏنا ۽ انهن کي پنهنجي ئي قوم جو دشمن بڻائي ڇڏيو. اهي اڄ به ڌارين سان قوم ۽ ملڪ جي ڦرلٽ ۾ ڀائيوار آهن، هنن کي ذرو به پنهنجي وطن ۽ قوم تي ڪهڪاءُ نٿو اچي.

اسان کي ڌارئي ۽ پنهنجي دشمن سان جند ڇڏائڻ لاءِ قومي جمهوري جدوجهد ۾ ويساهه رکڻو پوندو ۽ ٻنهي دشمنن سان هڪ ئي وقت مقابلو ڪرڻو پوندو. اهو ممڪن نه ٿي سگهندو ته اسين پنهنجي دشمن سان ٺاهه ڪري، اول ڌارئين دشمن سان مقابلو ڪري ان کي شڪست ڏينداسون ۽ پوءِ پنهنجي دشمن کي ماري مات ڪنداسون. اها ڳالهه رڳو هڪ صورت ۾ ڪامياب وڃي سگهي ٿي ته پنهنجو دشمن اسان سان ٺاهه ڪرڻ لاءِ تيار ٿئي ۽ ڌارئين دشمن جو پوئلڳ ٿي ڪم نه ڪري ۽ ڌارئين دشمن سان ملي اسان سان جنگ نه ڪري. پر اهو ممڪن ڪونهي، ڇو ته اسان جي وڏيري، رئيس، ڀوتار، سرمائيدار، ڪاموري، پير ۽ مير جي نفسيات هڪ عجيب قسم جي آهي. هن جو ڌارئين بدمعاش سان اهڙو ته گهاٽو رشتو آهي جو جيڪڏهن اسين اول ئي سڌي سنئين ڌارئين دشمن سان جنگ جوٽينداسون ته هو بغير ڪنهن دير جي سيني ليڪا ڇوڪا لاهي دشمن جو بچاءُ ڪرڻ شروع ڪندو ۽ ان جي لاءِ هو ٻن صورتن ۾ اسان کي نقصان پهچائيندو، هڪ ته سڌو سنئون دشمن سان وڃي ملندو ۽ اسان کي ڇيهو رسائيندو ۽ ٻيو ته منافق بڻجي خود اسان سان ملي، اسان ۾ گهڙي

اسان کي نقصان پهچائڻ جي ڪوشش ڪندو. چو ته جڏهن ڦرجندڙ کي پنهنجو حق وٺي ڏيڻ لاءِ اڀاربو ته ڦريندڙ ضرور اسان سان جنگ جوٽيندو. هاري ۽ وڏيري جي ٽڪر کي، مزدور سرمائيدار جي ٽڪر کي ۽ ڦرجندڙ ۽ ڦريندڙ جي ٽڪر کي ختم ڪرڻ اسان جي وس ۾ ڪونهي. انقلاب جي اڳواٽ مزدور، هاري ۽ هيٺين ڦرجندڙ طبقي جي پيڙيل ماڻهن کي ڏبي ۽ ان ڳالهه کي، وڏيرو، پوتار، سرمائيدار، ڪامورو، پير، مير ۽ ملان هرگز قبول نه ڪندو ۽ ان ۾ هو ڪي پنهنجي نرم خاني واري پڳ لهندي محسوس ٿيندي ۽ هو پڇي وڃي ڏارئي دشمن کان مدد گهرندو ۽ ان سان ملي ڪري اسان سان جنگ جوٽيندو. هو پنهنجون خوشيون، آسائشون، سک، ننڊون ۽ آرام ڦٻائي اڇي اسان غريبن ۽ مسڪينن سان ملي سا هڪ ڏکي ڳالهه آهي.

ڪيچ نه جنبڻ جاءِ، ته ڪا هلي هوت ڏي
مون سين هلي ساءِ، جا جيءُ مٺو نه ڪري.
(شاهه)

باقي جيڪڏهن ڪو وڏيرو، سرمائيدار، ڪامورو، مير، پير ۽ ملان عوام دوست بڻجي، پنهنجا مفاد ۽ پنهنجي طبقي جون خاصيتون ۽ روايتون وساري هيٺ لهي، ماڻهن سان ملي، ماڻهن سان گڏجي پاڻ کي تڪليفن ۾ وجهي، پنهنجو سک ۽ آرام وڃائي، ڏارين جي دلالي ڇڏي، عام ماڻهو جي مفاد خاطر، فقط خدمت جو جذبو هٿ ۾ کڻي، وڏيون قربانيون ڪري، عوام جي طاقت سان ملي، پنهنجي ۽ ڏارئين دشمن سان وڙهندو ته پوءِ آخر ڪهڙو حرج آهي جو عوام جي سچي ۽ انقلابي قوت پنهنجي اهڙي سچي دوست کي ڪڏهن ڪان ڪيڏائيندي. باقي ياد رکڻ کپي ته اهڙي قسم جي ڳالهه جي ٿيڻ جا امڪان گهٽ آهن. ڏارئي ۽ پنهنجي دشمن جا ڏاڍا گهرا رشتا ۽ گهاٽا سگ آهن. هو هڪ ٻئي جا همدرد، هڏڏوکي، هڪ ٻئي سان محبت ڪندڙ، عوام جي مٿان گڏجي ظلم ۽ ڦرلٽ ڪندڙ آهن. هو ٻئي هڪ ئي جسم جا ٻه هٿ آهن، هڪ تي ڪا مصيبت ايندي ته ٻيو يڪدم ان جي مدد لاءِ پهچي ويندو. هو هڪ ئي پاڻاريءَ جا ٻه چور آهن جيڪي ڦرلٽ ۾ هر وقت پاڳي ڀائيوار رهڻ ٿا. هو اڄ به هڪ ٻئي جا خير گهرا آهن، ڪالهه به هئا ۽ سياڻي به ٿيندا. تاريخي تجربا، واقعا، حالتون، تجزيا، مشاهدا ۽ مطالعا ان ڳالهه کي ثابت ٿا ڪن ته هي ڪڏهن به هڪ ٻئي جو ساٿ نه ڇڏيندا. هنن سک ۾ ته هڪٻئي جو ساٿ ڏنو آهي پر ڏک ۾ به ڏيندا. سياڻي پنهنجو دشمن ڏارين دشمن سان ملي اسان جي مٿان حملو ڪندو. ڪجهه ماڻهن جو خيال آهي ته پنهنجو دشمن اسان سان ملي ڏارئين دشمن سان جنگ ڪندو. پر اسين ڏسون ٿا ته اها ڳالهه واقعن ۽ تجربن جي خلاف آهي. پنهنجي دشمن جاگيردار، وڏيري، رئيس، پوتار، سرمائيدار، ڪاموري، پير، مير ۽ ملان ڪڏهن به ٻاهران آيل ڏارين کي دشمن ڪري ڪونه سمجهيو آهي ۽ هنن کي اڄ به دشمن ڪونه ٿو سمجهي. هنن جو خيال آهي ته ڏاريا اسان جا يار، دوست، اسان تي احسان ڪندڙ، اسان کي تهذيب سيکاريندڙ، اسان کي شعور ڏيندڙ ۽ اسان کي ڪمائي ڪارائيندڙ آهن. هو ڏاڍا هوشيار،

محنتي ۽ جفاڪش آهن، جيڪڏهن اهي نه هجن ته اسين ڪونه هلي سگهنداسون، مري وينداسون.“ هن سنڌي ماڻهن جي وجود کان انڪار ڪيو آهي، سنڌي ٻوليءَ کان انڪار ڪيو آهي، پنهنجي صدين جي تهذيب ۽ ثقافت کان انڪار ڪيو آهي. سو اهڙي حالت ۾ هو اڃا پنهنجي عيش عشرت ۽ سک آرام کي ڇڏي پنهنجن مالدار ڀائرن کان ڦٽائي اسان مسڪينن ۽ غريبن جي ڪڍ اچي لڳندو!

سڪن واري سڌ، متان ڪا مون سين ڪري
اندر جنين اڌ، ڏونگر سي ڏوريندي-ون!
(شاهه)

اسان کي انهيءَ ڏک ۽ ڏوروءَ مان آسرو لاهي سچو ٻار پنهنجي سر تي کڻڻو آهي ۽ هيڏين سارين آفتن مان پنهنجي سر منهن ڏيڻو آهي. پر اهو منهن اسين فقط ڳالهين ڪرڻ، اديب ٿيڻ ۽ رکو گهر ويٺي خيال پچائڻ مان ڪونه ڏئي سگهنداسون. ان جي لاءِ اسان کي سڀ ليڪا چوڪا لاهي فقيري سندرو ٻڌي، ڏکي سفر جو سانباهو ڪري، وڏا جبل، ٻرپٽ ۽ بيابان جهاڳڻا پوندا ۽ پوءِ ئي وڃي اسان ڀاڻ کي صحيح ۽ سچو محب وطن سڏائي سگهنداسون باقي جي ڪجهه به نه ڪنداسون ۽ دعوا محب وطن هجڻ جي ڪنداسون ته اها وڏي حياءَ ۽ شرم جي ڳالهه چئبي.

آلا جي عشق جا، سي ڏاڍا تون نه سهين
اڃو ايئن چئين، ته آءٌ اڳڙيو آهيان!
(شاهه)

جيتري قوت دشمن جي آهي ان کان وڌيڪ اسان کي پنهنجي قوت پيدا ڪرڻي پوندي. اسين فقط عوام جي قوت، پيڙهيل ماڻهن جي گهڻائيءَ ۽ هيٺين مارجيل طبقي جي طاقت تي ڀاڙيون ٿا. جيستائين اهي هڙئي گڏجي ڏاڍين ۽ پنهنجي ڏوروءَ جي خلاف ٻڌي ۽ اتحاد نٿا ڪن تيستائين پنهنجي عوام کي سندن منزل تي پهچائي ڪين ڪامياب ڪرڻ ڏکيو ڪم آهي.

سنڌ ۽ سنڌي ماڻهن جو آئيندو روشن آهي. اسان کي پنهنجي جدوجهد ۽ ڪوشش ۾ ڀرپور ويساهه رکڻ آهي. اسين هڪ ڏينهن ضرور ڪامياب ۽ سوڀارا ٿينداسون.

سڀ ننگيون ٿي نڪرو، لالچ ڇڏي لوڀ
سپريان سين سوڀ، ننڍون ڪندي نه ٿئي!
(شاهه)

اقتدار حاصل ڪرڻ کان اڳ ٿوري اقتدار حاصل ڪرڻ جي لڙائي هلندي، انقلاب ۽ عوام وٽ هڪڙو ئي هٿيار هوندو آهي: اهو هٿيار آهي تنظيم.
[لي دوئان: ڪتاب ويٽنامي انقلاب]

شرجيل

نوجوان

ڳالهائيندڙ نوجوان، جيڪو ذري گهٽ ۳۵ ۽ ۳۷ سالن جي وچ تي پئي لڳو، ڪي گهڙيون چپ رهيو. ڪاڏيءَ جي قميص جي کيسي مان رومال ڪڍي مُنهن تان پگهر اُگهيائين. هيٺ ٽڻن ۽ رلين تي ويٺل نوجوانن جون نظرون منجهس کتل هيون. ڪمري ۾ ڪي گهڙيون سانت رهي. سانت ٽٽي، پهر ڪمري جون ڳاري سان لنبيل پٽيون نوجوان جي گنڀير آواز سان آهستي آهستي وڄڻ شروع ٿيون.

”جيئرن جاڳندن انسانن مان ويساهه نه وڃايو. انسان، ڪائنات جي عظيم تخليق آهي، ۽ اهڙا ئي عظيم سندس هٿن جا مقصد آهن. توهان مان هڪ دوست جي چوڻي مطابق ته ’جيڪڏهن ائين نه ٿئي ها نه جيڪر ڪيڏو نه سٺو ٿئي ها!‘ اها ڳالهه صرف خواهش جي حد تائين آهي. جيڪا صرف گذريل وقت جي ڏٺل آثارن يا باقي بچيل نشانن وانگر آهي. پر انهن نشانن کي به پنهنجو مادي روپ آهي. اها ئي ڳالهه آهي ته هو آئيندو اُتا جوڙي سگهن. صرف عملي جذبي جي شديد هڻ وٺ هٿ گهرجي، جيئن خوابن ۽ خواهشن کي سچا پچا روپ ڏئي سگهجن. توهان مان ڪن ئن ئن جون لکڻيون پڙهيون اٿم. ڪافي وزندار ۽ وقتائتيون آهن. پنهنجين لکڻين کي وڏيڪ اهميت ڏيڻ ۽ ڪارائتو بنائڻ لاءِ سچا پچا واقعا لکو. روزمره جي زندگيءَ مان جيئرا جاڳندا ڪردار ڪڍي هلو. نئين تاريخ ٺاهڻ لاءِ حالتن جي ڏٺل مواد کي استعمال ۾ آڻيو. پراڻي تاريخ ميساربي آهي يا وساربي آهي، اِن حالت ۾ جيڪڏهن هوءَ صدين کان هڪ هنڌ بيٺل هجي، اهڙي طرح اُن جي پيرن جي نشانن تي هلڻ سان خوشحالي، عظمت ۽ امن جو هڪي رُسي ويندو آهي. جيڪي قومون يا ماڻهو، اهڙي تاريخ کي چنبڙي پوندا آهن ۽ اُن کي حالتن ۽ آئينديءَ جو سرمايو سمجهندا آهن. تن مان ڇُرپُر ۽ هڻ وٺ جي بظاهر اُميد نه هوندي آهي. ياد رکو، هر دور کي پنهنجيون پنهنجيون ضرورتون ۽ وسيلا هوندا آهن، پوءِ جيڪي ماڻهو حالتن کان منهن ڦيرائي گذريل وقت ۾ جهاتيون پائيندا آهن سي وڳو ۽ رڳو ماضي پرست چورائيندا آهن. اسان اُن قوم جا ماڻهو آهيون جيڪي تاريخ جي مذهب کان به وڌيڪ پوڄا ڪندڙ آهيون. چون ٿا تاريخ ۽ تاريخي واقعن جي ورجائپ، قومن جي عظمت ۽ سڃاڻپ هوندي آهي. مڃيندڙ آهيان، اسان جي تاريخ کي هزارين سالن جو ويڪرو تاريخي ڪينواس آهي پر اُن تي صرف هڪ يا ٻه سورتيون چٽيل آهن. ايڏو وڏو ۽ ويڪرو تاريخي ڪينواس ته انساني ذهني ۽ مادي ارتقا ۽ اليڪ انقلابن سان چٽيل هئڻ گهرجي ها! باقي قومي مڃتا، ثقافتي گهرن ۾ رهڻ

۽ لباس اوڍڻ سان حاصل ٿيندڙ نہ آهي. ابوجهاڻي ۽ معصوم ٻڍي جي ڪٺ اهڙي طرح ذهن ۽ جسم کي ڳاريو ڳاريو ڇڏي. توهان نوجوان آهيو، صحت ۽ جذبا ڪنوارا، مايوسيءَ جون ڳالهيون نہ ڪندا ڪريو. توهان مان ڪجهہ دوست پنهنجي ذات جو روئڻ روئندا آهن. ذات ۽ وجود تہ جانور بہ رکندڙ آهي. اهو شخص جيڪو، پنهنجي ذات جي حد تائين ايترو مايوس ۽ نامراد هجي تہ اهو ٻين گهڻن لاءِ ڇا ڪري سگهندو!؟ انساني جيون، وڏي معنيٰ رکندڙ شيءِ آهي. ماڻهو ننڊ جون گوريون کائي مري ويندا آهن. ڏاڍا هٺي چوريون ڪري عيوض ۾ زندگيءَ جا ڪيترا سال، گهٽ ۽ ٻوسٽ وارين جيل جي ڪوٺڙين ۾ گذاري ڇڏيندا آهن. ڪيترا عورت جي عشق ۾ مري ويندا آهن يا موت جهڙي بدشڪل زندگي خريد ڪندا آهن. وڏي مطالعي ۽ زندگيءَ جي تجربي مان هيئنر تائين اوهان جيڪو ڪجهہ حاصل ڪيو آهي. سو جيڪڏهن اهو آهي جيڪو توهان ڪڏهن ڪڏهن ٻڌائيندا رهيا آهيو تہ پوءِ مون کي توهان سان همدردي اهڙي آهي، جيڪا ڪنهن ٻانهون ۽ ٽنگون وڍيل ماڻهوءَ سان ٿيڻ گهرجي. منهنجا دوستو، سچ ٿو، زندگيءَ جو پل پل عظيم آهي. پوءِ توهان وٽ ڪهڙا عظيم ڪم آهن، جن کي پوري ڪرڻ لاءِ انهن گهڙين جو استعمال ڪرڻ شروع ڪري ڏنو اٿوَ!؟ منهنجي شخصيت جي پوڄا اجائي آهي. ياد رکو، شخصيت پرستي، اينٽم بم جي اها تباهي آهي. جيڪا ٻين عظيم انسانن ۽ ذهن جي پيداوار کي ختم ڪري ڇڏيندي آهي. سرشٽي جي ڪابہ قدرتي ۽ هٿرادو شيءِ هيئنر تائين پنهنجي قطعي پورڻين ورتل جسم (فارم) يا شڪل ۾ نہ رهي آهي ۽ نہ ايندڙ ۽ ايندڙ وقت ۾ ڪا شيءِ يا ڪو جسم پنهنجي اصلوڪي ورتل فارم ۾ رهي سگهي ٿو — ۽ جيڪڏهن ڪا قطعي شيءِ آهي تہ اهو مادو (Matter) آهي. مقصد آن سماج کي، جنهن ۾ رهون ٿا، آن بي دائمي صحت ۽ ننڍ وڏائي جو بنهہ خاتمو آهي. جيڪڏهن توهان منهنجي وجود ۾ عملي طرح سان اهو ڪجهہ ڏٺو، محسوس ڪيو، يا ٻڌو آهي تہ پوءِ مان يقينن انساني زندگي جي راز کي حاصل ڪري ورتو آهي. جيڪڏهن نہ تہ پوءِ سمجهندس تہ آڪهن تي ڪير هاريندو رهيو آهيان، پر مان پوري يقين سان ٿو چوان تہ منهنجي قلم ۽ زبان مان نڪرندڙ لفظن جو منهنجي عملي زندگيءَ سان قدم قدم ملِيل آهي. توهان پنهنجي جيون جا ڪي ٿورا، ڪي گهڻا پل مون سان گهاريا آهن. توهان ڪٿي بہ مون کي پنهنجي ننڍڙي يا وڏي غير ضروري خواهش جي آڏو اگهاڙو آبتو ٽنگيل ڏٺو يا محسوس ڪيو آهي!؟؟— مان ائين هرگز نہ چوندس تہ انسان خطا جو گهر آهي ڇو خطا جو گهر آهي!؟— اِهي سڀ لنوائڻ ۽ عيب ڍڪڻ جا يا ٻيهر ڏوهہ ڪرڻ يا تہ وري ٻئي ڪنهن کي لُٽڻ ۽ ٺڳڻ جا معذور بهانا آهن — ۽ ٻيو ڪجهہ بہ نہ—"

ٻيڻل ڳالهائيندڙ نوجوان خاموش ٿي ويو. رومال سان منهن تان ٽمندڙ پگهر کي آگهي، سيني ڏانهن سوال وارين نگاهن سان ڏسي مُرڪي ڏنو، ۽ رومال وارو هٿ مٺي ڪري لوڏيندو، ڪمري جي پوئين در ڪان ٻاهر نڪري اونداهيءَ ۾ گم ٿي ويو.

رسول بخش درس

ويهه جون وٿيون

جنوري جو پهريون هفتو آهي. سيءَ جي ڦوهه جواني آهي. ڪلاس ۾ داخل ٿيس. پڳل دريءَ مان سيءُ زوزات ڪري پئي اچي. رمون واهي جي پٽ تي نظر پيم. هيڏي سيءَ ۾ به صرف ڦاٽل سلوار قميص ۾ هو. پيرن اگهاڙو. پڇيومانس "ڪارو سيءُ ڪونه ٿو پوئي؟"

ڦاٽل قميص جي ٻنا ٻيڙي ڪالر کي هڪ هٿ سان جهليندي ٻيڪڙو ٿي چيائين "ها سائين سيءُ پوي ٿو پر...."

وڏيري عيسي جي پٽ انور عباس سندس ڳالهه اڌ ۾ ڪٽيندي چيو "سائين پينگين وٽ هجي ڪو پئسو جو سگهو ڪپڙو وٺن. پئس سدائين ٻنڪين ۾، رات به بابا کان ۱۰ رپيا گهريائين بابا جٽ اهڙي ڪيس..."

وڏيري جي سڪيلڊي ڏانهن ڏٺم. جنهن کي اڪل اڌ ٻزن کن سوئيٽر ڪوٽ پيل هئا. گرم ٽوپي سان کن ڍڪيل، پيرن ۾ وڏي رقم وارا بوٽ ۽ جوراب پهريل هيس. سوچيم 'رمون واهي سچو ڏينهن رت ولوڙي ٿو. تنهن هوندي به پنهنس کي ڪپڙو سگهو ڪونهي. وڏيرو سچي ڏينهن ۾ ڪک ڇني ۽ ڪونه ڪري سو عيش پيو ڪري.'

وڏيري جي پٽ جي ٺهڪ مون کي متوجهه ڪيو. مون ڏٺو ته ڪارو ڪي اچي ڏاڪ ٿي هئي ۽ ڏندن مان ٺڪ ٺڪ جا آواز پئي نڪتا. ۽ وڏيري جو پٽ کيس ڏسي کلي رهيو هو.

●

۳

اڄ ڪري جو ماحول ٿي ڦريل هو. اڄ هارين جي منهن تان مايوسي اڏامي وئي هئي. جنهن جي جاءِ تي پڌي، عزم جي ڪري لالاڻ پئي بکي. زميندار جو انتظار هو. سڀني پڪو پهه ڪيو ته "اڄ ڪنهن به حالت ۾ اڌ ٻنئي ضرور ونڊائينداسين" ايتري ۾ زميندار جي ڪار ڌوڙ اڏائيندي نظر آئي. ربو هڪل ڪئي "خبردار ڪنهن به پٺتي پير هٽايو ته سٺي ڳالهه ڪانه ٿيندي" منوءَ شهپر کي مٺي ورائيندي جواب ڏنس "ڳالهه اصل هڪڙي ٿئي. ٻي ڳالهه پڌڻ ۾ نه اچي" ٽيستائين ڪار به اچي سهڙي. زميندار ۽ ڪمدار لٿا. حڪم ٿيو ته "پهرين ٻنئي منوءَ جي ٿيندي" منو رڙ ڪئي "زميندار وڏا هڪڙي ڳالهه پڌ، ٻنئي اڌو اڌ ٿيندي!" منوءَ جي ڳالهه پڌي زميندار باهه ٿي ويو. پوءِ هارين ڏانهن ڏسندي چيائين "اڙي هن جو مٿو ڦريو آهي ڇا؟

سوچڻ لاءِ ٿو ڪري. پيٽسان ڪي ڦي آهي جيل جي سڪ. اڙ ٿو وٺي ڪتي جو پٽ. آئي ٿالهو ڪٽڻ ويهي رهي بورچياڻي ٿي."

هارين جي ميڙ مان هڪ ٿي آواز ايرو "ها ها سچو آهي. سيٺي ٻنهي اڙ ونداسين. گهٽو سڦوسين." زميندار ڳالهه سمجهي ويو. واپس ورڻ لاءِ ڪار ڏانهن وڌيو، پر همراه ڪهاڙيون کڻي ڦري ويس. منوءَ چيس "پهرين فيصلو چڪاءِ، اسان کي خبر آهي ته، تون وڃي ڪو مڙ مچائيندين، پر اسين ڪنهن جي پيءُ جا نوڪر نه آهيون. اسان سان حساب ڪتاب ڪر پوءِ جيڪي وڻئي سو وڃي ڪر." زميندار جو منهن اب جي چوپڙ ڪوئلي جهڙو ٿي ويو، ڪري ته ڇا ڪري، مجبور ٿي ڪمدار کي حڪم ڏنائين "ڪمدار وڏا ڏين اڙ ٻنهي! پنهنجا پاڪ پاڻ سين. تو به پليون پريون سي پريون. شيخن کي پٽ جاڳيو! جيئن چون تيئن ڪر. نه ته اڙ به ڪونه ڏيندا. ملڪ منٿو ڪاڙو!!"

٣

رئيس ڏگاڻي خان جي اوطاق کي سڄي ڦموني سينگاريو ويو هو. اوطاق کان بنگلي تائين ڪيلن جون قطارون لڳايون ويون هيون. شهر کان ايندڙ رستو اوطاق کان ٿيندو، بنگلي ڏانهن وڃي ٿو. دلي دروازا ٺاهيا ويا هئا اڄ رئيس ڏگاڻي خان جي ڌيءُ رخشي ولايت مان وڏي ڊگري وٺي موٽي رهي هئي. رئيس ۽ پيا استقبال لاءِ ڪراچي ايئرپورٽ تي ويل هئا. باقي نوڪر چاڪر ڪمدار ڪڙا وساڻي ۾ رڌل هئا. شام جا پنج وڳا ته، ڪجهه ڪارن جو قافلو اوطاق تائين پهچي ويو. سوين هاري ناري سلاميءَ لاءِ موجود هئا. جن ۾ پوڙهو پريل به شامل هو. ڪارون اوطاق وٽان ٿينديون سڌيون وڃي بنگلي جي پر ۾ بيٺيون، انگريزي لباس پهريل ٽماٽي رنگ جي مٽي اگهاڙي جوانڙي لٿي. سندس فيشني ڪپڙن مان اڙ ڪان وڏيڪ اگهاڙيون ڦنڌاري ڏاڙهون جهڙيون چاتيون ڏسجي رهيون هيون. ساڻس گڏ هڪ غير ملڪي مرد به لٿو. پيئي هٿ هٿ ۾ ملائي انگريزي ۾ گٽ مٽ ڪندا اڳتي وڌيا. پيا سڀ پٺيان پٺيان هلڻ لڳا. پوڙهي پريل رئيس جي ڌيءَ جي اگهاڙپ ڏسندي ڪيس پنهنجي ڌيءَ ڦاپي اکين اڳيان ڦرڻ لڳي. جنهن اڄ صبح جو گهران نڪرڻ مهل سندس ڦاٽل چولي مان ڏسجندڙ اره، ڪسي ڳنڍي سان ڍڪيندي چيو هو: "ابا ايرو سيرو ڇيٽ جو چولو وٺي اچجان. صفا اگهاڙي ٿي ٿيان."

.... عوام کي ويڙهه لاءِ منظم ڪيو وڃي ٿو ۽ وري ويڙهه جي وسيلي ڪين وڌيڪ منظم ڪري تربيت ڏني سگهجي ٿو ۽ انقلابي قوتن کي وڌائي سگهجي ٿو. تنهن ڪري تعليم، تنظيم ۽ جدوجهد انهي ٽنهي ڪمن کي هڪٻئي سان گڏي هلائڻ کپي. انهن ٽنهي جو ساڳيو هڪڙو مقصد هئڻ کپي. هار جيت جو فيصلو ڪندڙ ڇال ڏيڻ لاءِ عوام جي سياسي فوج قائم ڪجي ۽ وڌائجي .... [لي دوئان: ڪتاب ويٽنامي انقلاب]

مائيڪو اوٽو

ڀڳا ڏار اُڏاڻا ڳيرا

رات جا پوئيان پساهه هئا. اڀ جي ڇاتيءَ ۾، تارا، ڪنهن مَنڊ جي ڪنجري ۾ ٽڪيل ٽِڪن وانگر لڳي رهيا هئا! ٿڌڙي هوا ماڪ ۾ پُسندي، ڳري ڳري ٿيندي پئي وئي.

هوءَ اکيون وانگيان امر جو مجاڳ ٿي!

سڀ ۾ رکيل داڻا کڻي، چنڊ جي هلڪيءَ روشنيءَ ۾ ڏنائين "هيءَ ته اڄوڪي نوڻ آهي" سوچيائين، "گندلي وارا داڻا به ۾ - ٿي ڏينهن ٿيندا! پوءِ ڇا ٿيندو؟ پوءِ....!" پاڳان کي پوءِ جي ڳڻتيءَ پريشان ڪري ڇڏيو.

هن پاسي مڙسهنس 'ملير' گهريءَ ننڊ ۾ ستو پيو هو. انان مٿيندي، مٿانئس اڏامنديون نگاهون وجهي هلي اچي جنڊ تي ويٺي!

جنڊ جو مڌرتا - ڀريل آواز، ڪنهن درديلي راڳ وانگر، ساريءَ ننڊاڪيءَ وستيءَ ۾ عجب جهڙي ڪيفيت جون لهرون پيدا ڪري رهيو هو! جنڊ جي ڦيري سان گڏ، پاڳان جو من به ڦري رهيو هو، خيالن جي گهاٽيءَ ۾!

"الا... مينهن وٺي ڪي ٿي سال ٿي ويا آهن. اهڙو سيرو مالڙو به وڪجي ويو! هن نياڻيءَ ٻڪ ته منهنجو ڏيجات مال وڪڻايو! مال، جيڪو ڏکن سکن ۾ حياتيءَ جو سهارو هو، سو به آڏڙي ويو! رهيو رهيو گڏ ڪري، هٿ پير گسائي، زيور ورتئون سي به وڪڻي پيٽ گڙڪائي ڇڏيا! ڏڪارن کي خدا جهلي! اسين مسڪين مرڻ جهڙا ٿي ويا آهيون! بس... ڪيئن ڪريون، ڪيڏانهن وڃون؟"

الاجي ڪهڙو خيال سندس من ۾ ڪر کڻي اوچتو گم ٿي ويو!... ۽ هوءَ ٻاڏهورو ڪلي پيئي!

پنهنجو ٿيو. سڄل ڪائنات اکيون پٽيون. سڄ جا پهريان سون - ورنا ڪرڻا منهن ڏسڻ اچڻ ٿي اچن، تنهن کان اڳ، چنڊ جي روشني ۽ تارا ميدان ڇڏي ڀڳا، پکين جي لانئين جي گونج صبح جي ٿڌين هوائن سان گڏجي، چيرن جي ڇمڪار ٻنجي، ڪنهن جدا جيءَ جياري رهي هئي!

پکين جي مٺي لات.... زندگيءَ جي احساس جهڙي! سندر ۽ مڌر! انسان جي اولاهي من ۾ سرور ۽ سوجهري جو ترورو.

هانءِ سيڪنهن جيءَ جي جرڪڻ جو وارو هو!

هونئن ته رات کٽي ۽ پرهه ڦٽي، پر ملير ۽ پاڳان لاءِ اڄا انڌارو هو! ماڪهين رات وڏي ٿي ويئي! آها رات، جيڪا بيوسيءَ ۽ مجبوريءَ جي علامت آهي!

پاڳان مڙسهنس جي سيرانديءَ کان اچي بيٺي.

ملير جهڙي نهڙي ڇنل کٽولي تي ستو

پيو هو، مٿيءَ ننڊ جي پاڪر ۾، نه ڪنهن جي اون نه الڪو.

”اجان ستو پيو آهي“ سوچيائين، ’جاڳائجيس.‘

”هيڏانهن... وي هيڏانهن“ نرم آواز، پيو سڏ، تيون سڏ!

”مٺيس، هي تہ جاڳي ئي اٿو“ پڪو ڪيائين.

”...“ ننڊ ۾ ساهه کڻڻ جون سنهڙيون سيٽيون!

آهستي آهستي ساڄي هٿ جي ڏسٽي آڱر مان جهلي چڪي ڏنائينس. ملير اونگٽ ڪري پاسو ورايو.

”هاڻ تہ جاڳ پيلا.“

”اون...هون... ڇڏ تہ سهي“ اڌامي ويندڙ خوابن کي جهلڻ جي ڪوشش ڪندي چيائين.

”مون کو تو کي جهليو آهي ڇا؟“ ڪوڙيءَ ڪاوڙ مان چرڀ ڏنائين.

ملير اٿي، منهن ڌوئي، ڪڪائين چونري ۾ چلهه پرسان وڃايل کرڙ تي اچي ويٺو. پاڳان به اچي ويٺي. ٻئي آمهان سامهان ويٺا هئا. هيڏانهن هوڏانهن جي ڳالهين جا گل چنڊبندي، پاڳان ملير کي چيو ”پلا پٽ، هاڻ ڇا ٿيندر؟ پنهنجي گهر ۾ دانا تہ...“ ڳالهه پوري ڪرڻ جي منجهس سگهه ئي ڪونہ هئي. پنهي جون اکيون هڪ ٻئي ڏانهن کڄي ويون. پل لاءِ ٻن چنڊ جهڙن چهرن تي بريانت جهڙيون پياريون مرڪون ترڪيون! ٻئي پل ۾، پنهي جا نيڻ هيٺ جهڪي ويا، نراس ۾ نماڻا نيڻ، جهڙو دردناڪ گيت.

”پوءِ... ؟“ خيالن جي وهڪري ۾ لڙهندڙ ملير کي گويا پري کان سڏ ڪيائين.

”پوءِ پيلي! جيئن چئين اوئن ڪريون. غربت بروبر لعنت آهي. اڄ ڏسين ٿي تہ ڏکيءَ سهل ۾ نہ ڪا مٽي ٿي ڪم اچي نہ ڪا مائٽي، جهڙوڪر ڪنهن جو نہ ڪو رستو، نہ ڪو رشتو! سيٺي پئسي جا پٽ. هونئن جاڙو عمر پيو چاڙي هٺندو هو تہ ’ابا! او کيءَ سو کيءَ ۾ هڪل ڪجو، مهاون مڙسن لاءِ آهن...‘ پر ان ڏينهن وٺس ويس تہ شڪل ئي ڦري ويس. هڪڙو مار پويس سهاندي جو بچڙو، مٿان وري منهن جا رنگ اڏائس، صفا ڪاٺ ئي آيو، سڪل ٻنڊي، ڪنهن رت ڪونہ هئس. دل ۾ سوچيم تہ ’هن سان ڳالهه ڇيڙڻ ڪونہ ٿي پنهنجي منهن تي دانگي ملٽي ٿي، سو مٺيون پيڙي وڌائس پکس. دل ۾ چيومانس ’ڌوڙ اٿئي منهن ۾، پک وگهي مرندو ڪو ڪونہ...!‘ هوڏانهن هو شهر ۾، هٽ وارو سيٺ بہ وسي چيائي ويو. اکيي وچارا واٽيا گيهه، جا گهڙا هوندا هئا. وياج پياج تي گاڏو پيو گهليو هو، سي بہ هليا ويا، پٺيان ڪنگهه وڃي بچي آهي. هو ويٺا آهن مون وارا سوٽ ساوڻ ۾ وسند، پر اهي غريب امان ڪان بہ وڌيڪ...“

ڪنگهڪار ڪري نڙي صاف ڪيائين. سندس آواز ۾ درد جا پاچولا هئا ”سو پڌئي نہ، چگو ٿيو ڏڪار آيا جو سيٺي جي وزن جي خبر پيئي سين. هاڻ هن پيٽ ۾ گذارو ڏکيو آهي!... پر شڪر آهي جو ٻٽ ۾ ڇا ڪجهہ ست ۽ سگهہ اٿم...“

”چوريون ڪنديون ڪيئن؟“ سندس ڳالهه اڌ ۾ ڪٽيندي پاڳان ڇهنڊڙي هڻي ڪيديس.

”ها ها... چوريون! جي اهڙو هجان ها تہ پرواهہ ئي ڪونہ هجيم ها پر اشراف جو

ٽيس سو هاڻ مرڳو پيٽ جي باھ، ٽي ماڙي. زمانو لڇڻ جو آهي، ڀوا ڀلي ويٺا نهاريو، ڪو ائين ڪونه ٻڌندن ته ڪير آهيو ڪيڏانهن ٿا وڃو! جيئڻ ڀاڻ!!"

"هون" پاڳان ملير جي منهن ۾ چتائي ڏٺو "ڪيئن ڪجي؟"

"ڏاڏا دنيا ۾ ڪٿا ته ڪونه آهن. جيسين ملير جيئرو آهي تيسين مزوريون ڪندو، ڌغاريون ڪٽندو، لابارو ڪندو، پر توکي هميشه سکيو رکندو. تون ڪوبه ڪٽڪو نه ڪر، سمجهه نه. ڀلي بک پرم جي، شال نه وڃي شان." ملير جي آواز ۾ همت ۽ مردانگيءَ جون ڇوليون هيون.

ٻئي ڏينهن سنبريا. ڏاڏيءَ (سنڌ) ڏانهن وڃي رهيا هئا پيٽ جي پوڄا لاءِ! پراڻا پٽ، ڪک ۽ چونئرا، اوڙا ۽ لوڙها، واڙون ۽ ٽڙ ڇڏيا پنجي وين. دل پرچي آين. من ۾ يادن جون ڳنڍيون ڏئي ڀاڱڙا، همرچا، سر ماروئي جون ڪافيون ۽ بيت پاڻ سان گڏ کنيائون. پيڙهين کان پوءِ پهريون ڀيرو چونئرن جا در هيئن ڀڪوڙجي ويا. جڳن کان بيٺل ساڻو وڻ، ڌن ورهين کان سڪندو آيو ۽ ٻاڙون ڪمزور ٿي ويس. انهيءَ ڏينهن ٽڙڪاٽ ڪري پٽ تي ڪري پيو. ڪو ڏار ڪيڏانهن آڙيو ته ڪو ڪيڏانهن! ٽڪاءُ ٽي ٽر جي مٽيءَ مان ڳوهيل، پٽ ڏٽيءَ جا ڪردار، چوڪي لاءِ اڏامي وڃي رهيا هئا.

مايوس من سان ويران ڪون ڪٽي اوڙي جي پار تان هيٺ لٿا، تڏهن سنڌن نيڻن مان لڙڪ به هيٺ لهي آيا. ٻـوءِ ڳوٺ مان نڪري، پنڌ مان پڪندا، ڏهرن جي ڇاتيءَ تي پير رکندا ۽ ڪٽندا، روانا ٿي ويا.

●

سنڌي عوامي ڪتاب گهر طرفان سنڌي عوام جي سياسي شعور وڌائڻ لاءِ
ڇپايل ڪتابن مان حاضر اسٽاڪ

١- ڳاڙهو لالٽين	سنڌيڪار: نجم عباسي	ٻه رپيا
٢- هوچي منهه جي آتم ڪهاڻي	سنڌيڪار: رسول بخش پليجو	ٽي "
٣- ڪميونسٽ پترنامو	مارڪس ۽ اينگلس	" "
٤- هارين جي بغاوت	ماؤزي تنگ	اڍائي "
٥- ويٽنامي انقلاب	لي دوئان	ٽي "
٦- واڙون وڃهه ٽيون	اداره تحريڪ	پنج "
٧- پراڻو ڳوٺ، نئون ڳوٺ	سنڌيڪار: علي محمد پرويز	ڏيڍ "

نوٽ: ڪنهن به ڪتاب جون گهٽ ۾ گهٽ پنج ڪاپيون گهرائڻ تي ٣٣ سيڪڙو ڪميشن ڏني ويندي.

لکو- سنڌي عوامي ڪتاب گهر B-80 لطيف آباد 4 حيدرآباد سنڌ.

ڪهاڻيڪار: محمد اڪرم دشتي

(بلوچي ڪهاڻي)

سنڌيڪار: امام بخش بلوچ

گذر

رات عربستان کان هڪ قافلو آيو هو. مريد سمجهي ويو ته جيڪڏهن زينب کي اها خبر پهچي ويئي ته اڄ رات هن جي ننڊ حرام ٿي ويندي ۽ ائين ئي ٿيو. مريد اڃا گهر ۾ مس گهڙيو ته زينب هڪل ڪندي چيس ”سمجهي وئين؟ رات ٻيو قافلو به آيو آهي. هو ڪو سامان کڻي آيو آهي. مون توکي ٻهرين چيو هو ته انهن سان گڏ هليو وڃ پر تو منهنجي ڳالهه مڃي ڪانه؛ آءٌ سمجهان ٿي ته توکي هن پاسي ويندي ڊپ ٿو لڳي....“ زينب ڳالهه کي اڌ ۾ ڇڏي مڙس ڏانهن نهارڻ لڳي ته الائي هو ڇا چوي. مريد ماٺ ۾ رهيو، ڪجهه به نه چيائين. زينب وري ڳالهايو ”ضرور اهڙي ڪا ڳالهه هوندي، جيڪڏهن توکي هوڏانهن وڃڻ ۾ ڊپ محسوس نه ٿئي ها، ته جيڪر تون گهڻو وقت اڳي هن ڏڪار واري ملڪ مان نڪري وڃين ها.“

”زينب توکي چڱي طرح خبر آهي ته مان ٻچڙو نه آهيان. جيڪڏهن هڪ ماڻهو کي پنهنجي وطن ۾ ئي گذر لاءِ ڪجهه ملي ۽ هو ڪنهن ٻئي تي نه ٻاڙي ۽ ڪنهن جي گهر پنڻ لاءِ نه وڃي ته پوءِ ڇو هو پنهنجو گهر، جاءِ، ٻار ٻچا، مٽ مائٽ ۽ وطن ڇڏي در در جون ٺوڪرون کائي.“

ڄڻ زينب کي هن ڳالهه جي ئي ڳولا هئي. ڪاوڙجي چيائين؛ ”باهه ڏي اهڙي گذر کي! هي وري ڪهڙو گذر آهي جو ٻين سيٺين جي گهر ۾ سدا سدا ٿانو ٺڪر آهن ۽ اسان وٽ ماني کائڻ لاءِ به پورا ٿانو ڪونهن. سيٺين جا گهر سٺن ڪپڙن ٿولن سان ستيل آهي. پر اسان وٽ هڪڙي مهمان لاءِ رڳو پورو هنڌ به ڪونهي. منهنجي جيڏين جا ڪن سوني زيورن سان جهنجهيل آهن. پر منهنجي ڪنن ۾ اهي ئي زيور آهن جيڪي منهنجي مائٽن مون کي ڏيج ۾ ڏنا هئا. هي وري ڪهڙو گذر آهي!“

زينب سچ چئي رهي هئي. هن جا پاڙيسري ۽ مٽ مائٽ سڀ سکيا آهن. اهڙو ڪو گهر ئي نه هو جتان ڪو نه ڪو ماڻهو عربستان نه ويو هجي. ڪنهن جو پٽ، ڪنهن جو مڙس، ڪنهن جو ڀاءُ ضرور ڪمائڻ لاءِ ويا آهن. هو هر ٻئي سال پنهنجي ٻارن ٻچن کي ڏسڻ لاءِ گهر ايندا هئا. پنج ڏينهن عربستان مان آندل سوکڙين جي ڏي وٺ هلندي رهندي هئي. جيسين اهي گهرن

۾ هوندا هئا ٽيهين سنڌن گهرن ۾ اهڙي
خوشي ٿيندي هئي، ڄڻ ڪا شادي ٿي رهي
هجي، ريڊيو ۽ ٽيپ سڄي رات ۽ ڏينهن
وڄائيندا هئا. گهر جا سڀ ڀاتي خوش ٿيندا
هئا. ٽن جو ٻن مهينن کان پوءِ آهو ساٿهو
پنهنجي ڪم لاءِ وري عربستان موٽي ويندا
هئا ۽ پوءِ شور ۽ گوڙ بند ٿي ويندو هو.
پر مريد کي اهي سڀئي ڳالهيون ڪين
وڻنديون هيون. اهڙو ڪو ڏينهن ڪونه هوندو
هو جنهن ۾ زينب ۽ مريد پاڻ ۾ نه وڙهندا
هئا. زينب چوندي هئي ته ”تون ڇو مسقط
يا دبئي نٿو وڃين؟“

پر مريد جو خيال هو ته ”هي ڪهڙي
زندگي آهي جو پنهنجي گهر ۽ وطن کي
ڇڏي، سال ٻه سال پنهنجي ٻارن ٻچن کي
الله جي آسري ڇڏي، مائٽن، سنگتين ۽ همراهن
کي اکين کان پري ڪري در در جون
ٺوڪرون کائجن سو به رڳو پئسي لاءِ.“

ڪڏهن ڪڏهن هو زينب سان اهي
ڳالهيون ڪندو هو ”زينب! ڇا بني آدم
جو سڀ کان وڏو ڪم پئسو ڪمائڻ آهي؟ ڇا
مان هتان هليو وڃان ۽ ٽي چار سال ڪم ڪري،
ڪمائي ڏوڪڙ ڪٺي اچان ۽ ٻن مهينن لاءِ
هتي رهي آهي ڏوڪڙ کائي ختم ٿين ته وري
هتان ڀڄي ان ملڪ ڏانهن وڃان؟ ڇا دنيا
۾ ٻيا ڪرڻ جهڙا ڪم ڪونهن؟ ڇا پنهنجي
وطن ۽ گهر جو پيار ايتري قدر سستو آهي
جو هن کي پئسي ڪمائڻ لاءِ ڇڏي ڏجي؟
هيءَ ڪهڙي زر دوستي آهي؟ هي ڪهڙو
پيٽ ڀرڻ آهي؟ هيءَ ڪهڙي خوشحالي آهي؟“

پر زينب هنن سڀني ڳالهين کي ڪانه
سمجهندي هئي. هوءَ ته شادي کان اڳ ٿي
هنن ڳالهين جي باري ۾ فڪر ڪندي هئي
ته ”آءٌ ڏسنديس ته مهڪل پنهنجي گهر ۾
مون کان وڌيڪ ٽپڙ ٽاڙي ڪيئن ٿي پري؟
آءٌ پنجاهه ڪن ته رڳو پيالا چينيءَ جا دبئي
مان گهرائيندس ۽ ڪراچيءَ مان سڄ وانگر
چمڪندڙ وٽا گهرائيندس ۽ چار قيمتي
پٿرائيون به ڪراچيءَ مان وٺنديس.“

پر شادي کان پوءِ زينب جون اهي
خواهشون پوريون نٿي ٿي سگهيون. تنهن
ڪري هوءَ روز مريد سان جهيڙو ڪندي
رهندي هئي ته هو عربستان وڃي.

هڪڙي ڏينهن اها ڳالهه ڳوٺ ۾ پکڙجي
وئي ته هڪڙو قافلو مسقط ڏانهن وڃي پيو.
هيءَ ڳالهه ٻڌڻ سان زينب ڏاڍي خوش ٿي
۽ مڙس کان پڇڻ بنا ٿي وڃي پنهنجي ڪن
جا جيڪي زيور هئس سي سوناري وٽ وڪڻي
ڇڏيائين ۽ اهي پئسا مريد کي آڻي ڏنائين:
”مريد هي پئسا تنهنجي مسقط وڃڻ
جي خرچ جا آهن. اڄ مون پنهنجا زيور
وڪڻي ڇڏيا آهن.“

مريد حيران ۽ وائڙو ٿي ويو ”پر آءٌ
مسقط ڪونه ٿو وڃان.“

زينب مريد جي ڳالهه کي واتان ڦريندي
چيو ”مريد! توکي مسقط وڃڻ لاءِ تيار ٿيڻو
پوندو. هاڻي مون کان وڌيڪ سٺو نٿو ٿئي.
جيڪڏهن تون هن قافلي سان نه وئين ته
پوءِ آءٌ سمجهنديس توکي منهنجي ضرورت
نه آهي!“

مريد جي اکين آڏو اونداهي ڇانئجي
وئي. هن جي پياري گهر واري، هن جي
زيني، اڄ ڪهڙيون ڳالهيون پئي ڪري.
مريد جي ڪنن ۾ زينب جي اها ڳالهه
پڙاڏي وانگر گونجڻ لڳي: توکي منهنجي

ضرورت نہ آهي. ضرورت نہ آهي. ضرورت نہ آهي!!“

مريد پنهنجا هٿ ۾ کڻيا ”قافلو هتان ڪڏهن روانو ٿيندو؟“ هن بيوسيءَ سان چيو. زينب خوشيءَ منجهان ٽپا ڏيڻ لڳي.

”قافلو پرينهن هتان نڪرندو، مُري! آءٌ تنهنجا سڀ ڪپڙا ڌوئي تولاءِ هڪ ننڍڙي چمڙي واري پيٽي خالي ڪنديس.“ زينب ڊوڙندي گهر ڏانهن هلي وئي. اڄ هو ڏاڍي خوش هئي. جو گهڻين منٿن ڪرڻ کان پوءِ مريد مس هن جي ڳالهہ مڃي هئي.

زينب خيالن ۾ ٻڏي وئي. سال کن کان پوءِ هن جو مُري مسقط کان گهر واپس ايندو. زينب جي گهر جي ساهمون ٿي اُٺ سامان کڻي ايندا. تن ڏينهن ٺاٺين سوکڙيون ورهائڻ جو سلسلو هلندو. ليڊي ۽ جارجٽ جا ڪپڙا، قيمتي ڪرڙيون، پٽرائيون، چيني جا پيالا، ٽانو بہ چيني جا، قيمتي گلاس، پائڻ لاءِ سون بہ هوندو، ڪيوٽيون، واليون، سڀ ڪجهہ هوندو. زينب هٿ مٿي کڻي خدا جو شڪر مڃيو تہ اڄ هن جي تمام پراڻي خواهش پوري ٿي ٿي.

اهي ٽي راتيون مريد ڏاڍي بي آرامي سان گذاريون، سڄي سڄي رات ننڊ نہ ٿي آيس. ٿوري دير لاءِ مريد جي اک لڳي تہ هن جي ڪنن ۾ توبن جو آواز گونجڻ لڳو ۽ ڇرڪ ڏيئي ننڊ مان جاڳي پيو هن ڏاڍو خراب خواب ڏٺو هو. پوءِ مريد کي وري ننڊ نہ آئي.

فجر تائين مريد کي مختلف خيال ايندا رهيا. ”آءٌ مسقط وڃان پيو. جنگ لاءِ، نہ نہ، نوڪري لاءِ، پيسي لاءِ، پر پيسو ڪير ڏيندو. او.... مون کي وڙهڻو آهي! پيسي جي خاطر.... مون کي بندوق هلائڻي آهي.... مون کي ماڻهو مارڻا آهن ... گهڻا ماڻهو.... زينيءَ جي خوشيءَ جي خاطر.... گهڻيون زالون.... گهڻا ٻار.... پيسي خاطر.... زينيءَ لاءِ ... پيسي لاءِ....“

اهي ٽي ڏينهن سخت بي چيني ۾ گذريا. مريد قافلي سان گڏ مسقط ڏانهن هليو ويو. جيستائين مريد هتي هو، تيستائين زينب زور ڪندي هئي تہ پيو ملڪن ڏانهن وڃ، پر جڏهن مريد هليو ويو تڏهن زينب اچي پريشان ٿي.

رات ڏينهن هن جا خيال مريد ڏانهن هئا. هر ڏينهن هوءَ پڇا ڳاڇا ڪندي هئي. تہ ڪو نئون ماڻهو مسقط کان تہ ڪونہ آيو آهي. جڏهن پيو سيٺي جا خط ايندا هئا تہ زينب پڇڻ ويندي هئي تہ متان مريد جو خط ۾ ڪجهہ لکيل هجي. پر ڪنهن بہ مريد جي خبر نہ ڏني. مريد جا خط بہ گهڻو ڪري نہ ايندا هئا. شروع ۾ ٽي چار خط آيا هئا پر پوءِ بند ٿي ويا. هاڻ پورا ٻہ سال مريد کي ٿي ويا. زينب کي نہ رات جو ننڊ ايندي هئي نہ ڏينهن جو آرام. هوءَ سخت بيچين رهندي هئي.

”خدا هن کي سلامت رکي. خدا هن جي مصيبت کي ختم ڪري. پروردگار مُريءَ کي سلامت رکجانءِ. آءٌ پيسا ۽ مال نہ ٿي گهران. منهنجا مالڪ مريد کي واري آڻ. مون کي بخش ڪر مالڪ. مون گهڻي ناانصافي ڪئي آهي. مون گهڻي اڻڄاڻائي ڪئي آهي. يا خدا....“

رات ڏينهن زينب هٿ ٻڌي دعائون

گهرندي هئي. مريد جي غم ۾ زينب ڏاڍي ڪمزور ٿي وئي هئي. هڪ ڏينهن هڪڙو ٽنيڙو ٻار هڪ وڏي لفافي ۾ خط کڻي ڊوڙندو آيو. زينب خط ڏسندي ئي جهٽ ڏئي ڇوڪري جي هٿ مان خط ڦري ورتو. ڏهن ٻن سالن کان پوء مريد جو خط آيو هو. زينب پنجن رپين جي مٺائي ورهائي. هوء ايتري ته خوش هئي جو هن کي سمجهه ۾ نٿي آيو ته ڇا ڪري، خط کي چمي ڏئي ڏئي رکيائين.

”هل ميمي! ملان کي گهراء ته مريد جو خط پڙهي. جلدي وڃ.“ ملان آيو، هن خط کوليو. زينب جي اکين ۾ روشني اچي رهي هئي. ملان خط پڙهڻ شروع ڪيو.

”هي خط مريد ٻاڻ ڪونه لکيو آهي، پر سندس آفيسر ٻاران آهي. آفيسر مريد جي ٻارن ٻچن لاء پنجاهه هزار رپيا موڪليا آهن. مريد ٻاڻ (ملان جون اکيون لڙڪن سان ڀرجي ويون) مريد .... ٻاڻ .... جنگ ۾ مار....جي ويو....“ ملان وڏي مشڪل سان خط کي پڙهيو ۽ آهستي آهستي اٿي ويو. زينب جي اکين جي روشني هلي وئي. هن ٻيهڻ جي ڏاڍي ڪوشش ڪئي، پر سندس پيرن جواب ڏئي ڇڏيو. هوء ويڙهجي سيڙهجي ڪري پيئي.

[بلوچي لبزانڪي ديوان جي ڪتاب ”لبزانڪ“ جلد پهرين تان ورتل]

●

نه گندا نه گبري، نه ڪچين ڪاڇوٽي
ساميون ٻاري سيج ۾، بابن باهو ٿي
جوڳي جبروٽي، وڃائي وات ٿيا.

* * *

بک انين جي بکيا، ڏوڙ تنين جي ڏوپ
ڪياڻون سوئي روپ، جنهان لوڪ لڄ ٿئي.

* * *

ڪچين ڪاڇوٽي، ڻالگن ڀڏي نينهن جي،
جهڙا آيا جڳ ۾، تهڙا ويا موٽي،
تنين جي چوٽي، ڀورب ٽيندي ڀڏري.

* * *

نڪي ڪڻ ٻاڻ سان، نڪي سائن ٻاڻ،
اهڙا جن اهڃاڻ، آءُ نه جيئندي ان ري.

* * *

قوت ڪڙايا ڪاپڙي، بک جهلياڻون ٻوء،
ويا نيراڻا نڪري، جوڳي منجهان جوء،
اوسر آجا اوء، اٿي گوندر گڏيا.

”شاهه“

ملڪ آگاڻي

وهڪرو

طالو ٽڪو ٽٽو، پڳهر ۾ شل ٿيو. اڄي ڪٽ تي ڪريو آهي! هن ڇا ڪيو آهي؟ ڇو ڪيو آهي؟ ڪيئن ڪيو آهي؟ سو سندس ذاتي معاملو آهي. ان ۾ توهان جو ڇا؟ اسان جو ڇا؟ هنن جو ڇا؟ هنن جو ڇا؟ پر ائين ضرور آهي ته طالو ٽڪو ٽٽو ٿيو، اڄي ڪٽ تي ڪريو آهي!!

طالوءَ جي زندگي به عجيب آهي. ڪجهه سالن کان، جڏهن کان کيس پوڙهو ۽ بيڪار سمجهي مزوريءَ مان ڪڍيو ويو، تڏهن کان هن تيل مالش جو ڌنڌو شروع ڪيو آهي. پئسن ڪي ٻار ٻچا ڪين اٿس، تنهنڪري ٿوري آمدنيءَ مان به پورت ڪندو پيو اچي. هن شادي ڇو ڪين ڪئي؟ سو ته سندس ذاتي معاملو آهي، پر ڪن جو چوڻ آهي ته هن شادي ڪئي هئي ۽ سندس زال ٻڍ طالوءَ جيان پورهئي تي ويندي هئي، ۽ پوءِ هڪ ڏينهن جيئن ئي گهر کان نڪتي ته وري واپس نه آئي. کيس سيٺ سلطان جي هڪ پڳ مٽ يار صوبيدار حوس جو نشانو بڻائي وچي ڪچ ڪوسي ڪئي هئي. ٻليان ته ننڍڙا ٻارڙا ڇڏي وئي هئي جن جي پرگهور طالو ڪرڻ لڳو، پر پوءِ سٽت ئي اهي به ماتا جهڙي موذي مرض وگهي بي ڪفنو ئي مري ويا. ڪيترن جو خيال آهي ته طالوءَ جي خاموشي ۽ سنجيدگي به مٿين ٻنهي حادثن جو نتيجو آهي.

هڪ طرف طالو آهي ته ٻئي طرف سيٺ سلطان به آهي. سيٺ سلطان، اهو سيٺ جيڪو چڱي خاصي حيثيت جو مالڪ ليکيو پيو وڃي. گهڻو ڪري هر شهري ڪنهن نه ڪنهن نموني سندس ڏنيل آهي. هو شاهوڪار ڪيئن ٿيو؟ تنهن جو قصو ته تمام ڊگهو آهي پر ٿورن لفظن ۾: سيٺ سلطان کي به ماچيس فيڪٽريون، به گيهه ايجنسيون، هڪ شراب خانو هڪ فروٽ ڪميشن ۽ وڏيڪ نه رکيو به سئنيما گهر اٿس. جن ۾ سدائين اگهاڙيون فلمون ڏيکاريون وينديون آهن. سيٺ جو چوڻ آهي ته "اهڙين فلمن ڏيکارڻ مان هتي جي ماڻهن تي سندس ٿورو آهي!" فروٽ ڪميشن لاءِ هن جو چوڻ آهي "جيڪڏهن ننگ تي به چار رپيا مٿان هنيا اٿم ته کهڙي اربع خطا تي پيئي، آخر ته محنت ٿي ڪجي. پوڙ ڀاچي به ته ٻاهران ڪيڏي آهي." البت شراب ۾ ڪجهه نه ڪجهه ايمانداريءَ جو مظاهرو ڪندو آهي. ان لاءِ به چوندو آهي، "هڪ ته شراب جي قيمت مقرر آهي ٻيو ته پنهنجي ذمي يارن جي ئي ته خدمت ڪرڻ

آهي، پلا جي نه ته پوءِ هي انڪم ٽيڪس،
هي ايڪسائيز ٽيڪس، وارن سان ٻاري
ڪيئن جٺاءِ ڪندي! هي هزارين رپيا ٽيڪس
ڪيئن بچائيندي!"

صبح جو سويرو اٿندي سان پهريان ٿلهن ٿلهن ٻڪن کي اٿلائي پٿلائي پنهنجي پڇاڙيل خيالن جي پڪ ڪندو آهي، ۽ پوءِ سيٺ ڏاڏن جي سڌ سماءُ. هوئن ته منشي مڙا به گنج اٿس پر پوءِ به پنهنجي سنڀال لازمي آهي. پنهنجو چوڻ اٿس "جيڪڏهن اٿين نه ڪجهي ته هوند هي لکن جو ڏندو ئي ٺپ رهجي وڃي."

طبيعت جو به ڏاڍو ڪو سخت آهي. ڪيترا ئي اهڙا واقعا ٿيا آهن جن ۾ هن مزورن سان سخت رويو اختيار ڪيو هوندو. جيئن هڪ ڏينهن ماچيس پريندڙ ٻن رنن زالن کي ڏڪا ڏيئي مزوريءَ مان ڪڍي بيروزگار ڪري ڇڏيائين. وڏي ڏينهن تي گيهه جي کوٽ پيدا ڪري ماڻهن جي انبوهه تي پوليس هٿان لاٺي چارج ڪرايائين. واڪ ڏيندي هڪ ٻڙيءَ واري کي رتوڇاڻ ڪري منديءَ مان ٻاهر ڪيرائي ڇڏيائين. سئنيما ۾ پاليل داداگيرن هٿان ٽڪيٽون بليڪ ڪرائي گهاٽي پگهر اگهن تي تماشبينن کي ونئڻ لاءِ مجبور ڪرڻ ۽ پوءِ ٿوري چون چران تي هاڪين ۽ ڏنڊن جا وسڪارا. اهي سڀئي ڳالهيون هن جي حد ۾ روزانو ٿيڻ ضروري هيون.

سڄي ڏينهن جي وٽ پڪڙ ڪرڻ کان پوءِ جڏهن بنگلي جي اوطاق واري ٻاسي ۾ ويٺڪ ڪندو هو، تڏهن طالوءَ کي حڪم ٿيندو هو، جيڪو سندس رڳ رڳ واسي تازو توانو ڪري ڪيس ٻيهر سوچڻ ۽ نوان منصوبا گهڙڻ جي سگهه ڏيندو هو. طالو مالش ۾ مشغول ۽ سيٺ سلطان ٽنگون ٽيڙيو ٻن جي ٻيڙي جا سوٽا هڻندو سوچن ۾ گم. ٻيڙي ڇڪيندي سندس ماڻيول جهڙين نڪاسن مان دونهون ٻليءَ جيان ڏکي ايندو هو. هن جي منهن تي ٻوڙهي هاٿيءَ جيان گهنج پيل. مٿي جا وار ۽ ڀرون ڪٽيل. ڪڪڙ جي آنڊي جهڙي ٽڪو. اکيون اندر، بلڪل اندر ڌڪيل. جن مان حوس جون چٽنگون ٻيون ٻسبيون هيون. ڏاڙهي ڇون چٽ. ڪن ڳاڳڙي ڇڃ جيان، جيڪي چراندڙ پراندڙ هاٿيءَ جيان اٿين چڻ خارش ۾ ورتل....!!

ڪالهه شام سئنيما پرسان لنگهندي طالوءَ ڏٺو ته ماڻهن ۾ ڏاڪوڙو پئجي ويو. ٻاچڙ ڪندي ماڻهو هڪ ٻئي کي لتاڙيندا سئنيما جي هال کان ٻاهر نڪرڻ لڳا. هن کان رهيو نه ٿيو، ڪوڙي حج تي ماڻهن جي انبوهه کي چيريندي اڳتي وڌڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳو. بلڪ خلاف ماڻهن جي مچريل انبوهه تي سيٺ جي پالتو غنڊن ٻاران هاڪين ۽ ڏنڊن جا آزادانه حملا. ماڻهن جي ڀاڄ جهڪي ٿيڻ ۽ ميدان صاف ٿيڻ تي هن پٽ تي پيل ٻارهن - چوڏهن سالن جو جوانڙو ڏٺو، جيڪو رت ۾ ڳاڙهو هو. هڏائين پچري تي به چار ڏڪ کائڻ کان پوءِ پساڻ نه جهلي سگهڻ ڪري ڪيس ٽيڪ ڏئي ٻاٺي ئي ٻيارايو ويو. هن جي جسم مان رت ريلا ڪري ٿي وهيو. حالت وڌيڪ بگڙيل هئڻ سبب کيس مئنيجر جي آفيس ۾ آندو ويو.

"پيٺهان چٽ!"

مئنيجر چڙ وارا گهنج نرڙ تي پکيڙيندي چيو.

"هيٺ، وري ته اٿين نه ڪندين."

ڇوڪري مرجهايل منهن سان مٿي ڪري ڪاوڙ ۾ ٽوڪاريندي مٿس نهاريو. ڪجهه دير ڪري ڇڏيو. ڇوڪري جي مٿي ۽ منهن مان اڃان تائين ڪوسو ڪوسو رت وهي رهيو هو. هن پهرين منيجر جي پوائنٽي ڇهري ڏانهن نفرت وچان ڏسندي پاڻهي سان وات وٺان ڳرت آگهندي منهن ڍڪي ڀامي ڪندي ڇپن ئي ڇپن ۾ چيو:

"پاڻي.....!"

طالو جيڪو ڪنهن گهري سوچ ۾ گم ڇوڪر جي پر ۾ بيٺل هو، سو پاڻ جهلي نه سگهيو. جهٽ هٽي گلاس پاڻي جو ڀري وٺيو. طالوءَ کي زندگي ۾ پهريون ڀيرو وڏ ۾ وڏ صدمو رسيو هو. اهڙو صدمو جهڙو پنهنجن ئي جگر جي ٽڪرن کيجهن سان به ڪين رسيو هوس. هن کي ڦٽيل نوجوان ۾ ويهه سال اڳ ماتا ۾ مري ويل پنهنجي ابهم ٻارڙن جا چهرا نظر آيا. هن جي سڪل نوٽ پيار کان وانجهيل پدرانا ساگر ۾ محبت جون تيز لهرن ۾ تاپ لهرون اچڻ لڳيون. هو اڃا نوجوان کي پاڪر ۾ ڪري حندس اڄ اجهائڻ وارو ئي هو ته سيٺ جي غلاڻ ڪيس ٻي ٻهچ ڪري آفيس مان ٽڙي ڪڍيو.

"اڙي مل پوڙهاٽا! ڇو ٿو پنهنجون پاسيرون پيچرائين! پڇي وڃ تنهنجي دال نه ڳرندي!" هڪ دادا قميص جون ٻانهون ڪنجهيندي چيو. ايتري ۾ شيٺ سلطان کان فون آئي "اسپتال کڻائي وڃوس، مان ڊاڪٽر کي ٽيليفون ڪريان ٿو." پوءِ طالوءَ جي بيٺي ئي ڇوڪري کي ٽانگي ۾ چاڙهي اسپتال نيو ويو. ماڻهن ۾ ڪو ايڏو تاءُ يا هراس ڪين ڇانيل هو. هرڪو گذريل روئداد کي وساري سئنيما ۾ لڳل فلمن جي پوسٽرن کي ڇتائي ڏسي رهيو هو. هوءَ هونئن به اهڙن واقعن کي پلا ڪهڙي اهميت! اهڙيون ويڌنون ته هر روز پيون ٿين. سڀ سهي ماڻهن جا من پٿر ٿي پيا آهن.

طالوءَ جي من ۾ جيڪو ماتدان مَتل هو تنهن هن کي هرويرو به پئي سوچڻ لاءِ مجبور ڪيو. سندس ستايل ۽ ايذايل دل سڏڪي رهي هئي. هن ڦٽيل جوانڙي جي رت ۾ پنهنجي ڪم ٿيل زال هاجران جي تصوير ڏٺي. هو پنهنجي ٻي وسي ۽ سرمائيدارن جي ظلمن تي ڪاوڙ ۾ ڳاڙهو ٿي ٽڪڙو ٽڪڙو سئنيما کان ٻاهر نڪري ويو. رستي تان هلندي هن کي سوين نوان نوان خيال دل تي تري اچڻ لڳا. هي سوچي ٿو پاڻ تي، حال تي، ايندڙ وقت ۽ نوجوان تي، جيڪو پڻ پاڻ جيان ظلم جي وحشيانه چنبن ۾ ڇپيانبو ٿو ڏسي. هن کي وري خيال اچي ٿو. "تون آخر ايترو ڇو ٿو سوچين؟ تون ٻين تي ظلم ٿيندو ڏسي ڇو ٿو ٻرين؟ آخر تنهنجي دل ۾ ايڏي پيڙا ڇو؟ پرائو بار پنهنجي سر!؟ پيا به ته آهن؟ چريا! اچل پرائي بلا. لڳ پنهنجي تند ڏي، پيا به ته آهن توتي وري ڪهڙو پاڻو پيو آهي. توسان به ته ظلم ٿيو آهي. هرڪنهن سان به ته ٿئي پيو. ڪهڙي نئين ڳالهه آ!"

"ايڏي دير؟ سيٺ آ جو ڏسي ڏسي اکيون ئي ٽڪجي پيون اٿس ۽ تون آن جو پنهنجن پورن ۾ ئي پورو."

نوڪر جي تيز لفظن جو خنجر پنهنجي وجود ۾ ڪپيندي محسوس ٿو ڪري. اچڻ

تو گارين جا ڏاڙها ڀڏائيس پر ڪڇي نٿو سگهي.
”اڙي تون ايڏو ڇو ملول؟ خير ته آهي.
ڪو اڪيو اٿئي ڇا!؟“
هي ڇرڪي ٿو وڃي ڇڻ چوري پڪڙي هجيس. ڇڻ ڀاڻ ٿي نوجوان جي خون ۾ هٿ رڱيل هجنس! اجايو سجايو ويساهه ڏيارڻ خاطر:
”نه نه اهڙي ته ڳالهه ڪانهي. تون ايترو پري ڇو ٿو سوچين.“ طالو ڦڪي کل کلندي لنوائڻ جي ڪوشش ٿو ڪري، ڇڻ صفائي پيش ڪندو هجي!
”نه پوءِ منهنجي ٻارهن ڇو ٿا وڄنئي. سگهو ٿيءُ سگهو ٿيءُ ته ڏيٺي نه سيٺ زيڪ. هڻ جي اکيون ٿي سئنيما تي ٿيل وگوڙ سبب طبيعت خراب آ.“
خبر ناهي ڪهڙي جذبي تحت طالوءَ ڪان اکري ٿو وڃي.
”پيٺهان سيٺ جا....!“
هي چپ پڪوڙي نوڪر ڏانهن تڪي ٿو جيڪو پڻ پنهنجي ڪم ۾ مشغول آهي.
طالو بنگلي ۾ اندر گهڙي ٿو. سيٺ سلطان پلنگ کي ٽيڪ ڏيو ڪنهن گهري سوچ ۾ گم آهي. اوچتي قدمن جي آواز ۽ دروازي جي چيڪاٽ تي اک کڻي ڪري طالوءَ ڏانهن ڏسي ٿو.
”ڇو؟ اڙي پوڙها ڪٿي هئين؟ ايتري اوير؟. مون سمجهيو ڪٿي غرق ٿي ويئين.“
سيٺ جي لفظن ۾ ڇڙ ۽ حاڪماڻو رعب اٿين ڇڻ طالو سندس زر خريد غلام هجي! يا ڀڏو ٻالهو هجي. جواب ڏنو نه ڏني جهڙو جلدي پنهنجي ڪرت ۾ مشغول ٿي وڃي ٿو. پيشانيءَ تان غم ۽ تڪليف جي آثارن کي مٽائڻ جي ڪوشش ڪري ٿو. ڪجهه ويرم کان پوءِ:
”پڌءِ!“
ڪجهه خاموشيءَ کان پوءِ سيٺ وانان نڪري ٿو. طالو هراسجي وڃي ٿو ڇڻ سيٺ جي لفظن ۾ ڪو نئون انڪشاف هجي. ڪا نئين معنيٰ هجي. هن کي لڳي ٿو ڇڻ سيٺ ڇوڪري جي خون ۾ ڪيس سوگهو ڪرائيندو هجي!.
”پڌءِ!؟ اڄ ته سئنيما تي فساد ٿي پيو آهي. پر ڏس ته سهي ڇٽ جا پٽ اٿين ٿا ڪاهيو اچن ڇڻ ڪا ٻاٻهڻ جي ميراث هجي. ڀلا ٻليڪ هلائي اسان گناهه ڪيو؟ هيڏا خرچ مٿي تي، هڪ پاسي داداگيرن جون ڀڳهارون پوليس خرچ، ايڪسائيز جو بار ته ٻئي پاسي وري ڳري قيمت تي فلمون، پوءِ جي بليڪ نه هلائبي ته ٻاٻهڻ وٽان پوري ڪبي.“
سيٺ هندستاني پن جي پيڙيءَ جو سوٽو هڻندي چوي ٿو. طالو ڇرڪي وڃي ٿو ڇڻ بجليءَ جو ڪرنٽ آيو هجيس. هي واقعي کان لاعلمي ڏيکاريندي ورجائي ٿو.
”وري ڇا ٿيو سيٺ صاحب....!“
”ڇا وري ڇا- ڌوڙ پيون منهن ۾- سئنيما تي تماشبينن هل ڪيو ته ’بليڪ نه هلندي‘ پوءِ پلا ڪٿي ٿا اسان جا جانباز رهي سگهن. هُون! ڳري وري ڪنهن جي دال. نتيجي ۾ هڪ ڇورو ڌڪي ٿيو، جنهن کي اسپتال داخل ڪرايوسين. پر اجهو اجهو خبر آئي آهي ته حالت نازڪ اٿس.“ سيٺ ڇوڻ لاءِ نه سڀ ڪجهه چئي ويو، اٿين ڇڻ طالوءَ کي کي هيسائڻو هجيس.
”هان! نازڪ .... !!“
طالوءَ جا هٿ سيٺ جي مٿي تان ڪجهي

ٿا وچن ھو حيرت مان پڇي ٿو.

”ھا، ھا نازڪ حالت. اڙي ابوجھ، تون سمجھين ٿو تہ گذريل واقعي جنھن تو کي منجھايو آھي سو ڪو نئون آھي. اھڙا تہ ڪيئي لک لنگھايا اٿسي. اسان کي ماڻھن جي زندگيءَ جو ھر منٽ ڪوڙو ڪرڻو آھي جيئن پنھنجي ٿي زھر ۾ غرق ٿين. طالو! اڄ بہ ڪي ايترو ھلڪو ڪر جو نس نس وانجي وڃي!. خبر اٿئي سياڻي ھڪ وڏيڪ سٿنيما جوڙائڻ لاءِ بک بوڙ ڪرڻي آھي!!“

سيٺ ٻيڙيءَ جو ٽوٽو اڇلائيندي سانتيڪو ٿيندي چوي ٿو. طالوءَ کي اچي ٿو.

”تہ جيئن وڏيڪ معصومن جي رت سان ھولي کيڏي وڃي. جيئن وڏيڪ انسانن کي رت ۾ وھنجاريو وڃي.!!“

پر چئي نٿو سگھي. ڪجي نٿو سگھي.

ھڻ جو ساھہ نڙيءَ ۾ اٽڪڻ لڳي ٿو. ھو جڏھن سيٺ جي ڍري ٿيل ڪنڌ ڏانھن ڇتائي ٿو، انھن لڳيس ٿو چڻ سيٺ جي ڪنڌ تي نڪي ڪاني وھائي رھيو ھجي. ھن جي دل ۾ وسوسا ۽ وھم وڏ ڦڙي مينھن جيان ٿمي رھيا ھئا. روزمره جي روحاني قتل تي ھڪ ٻيرو جسماني موت کي ترجيح ڏيڻ جي ٿو سوچي. اچيس ٿو ’ٻوءِ ريل ۾ پا.... !!‘ ھو گھٽي ٻڌ تر ڪان پوءِ سڪل ٿوٽ چپن کي ھڪ ٻيرو وري ڏندن ھيٺان پيڪوڙيندي ڏبجھڙي ۽ پيو ماريا ھٿ، پالھن ۾ تيز جنبش، ٻوءِ زوم مان ھڪ جھٽڪو. سيٺ جو ڪنڌ ڪرسيءَ پٺيان ٻيٽانجي وڃي ٿو ٻوءِ بجليءَ جيان جھٽڪن مٿان جھٽڪا. نا ـــ! مٽڪو ٽٽي پوي ٿو. وات مان ڪوسي ڪوسي رت ڳاڙھ گف، ڪاڏيءَ نان وھي ھن جي ھٿن تي پوي ٿي.

●

.... تنظيم ڪرڻ ۽ جدوجھد ڪرڻ، جدوجھد ڪرڻ ۽ تنظيم ڪرڻ، وري جدوجھد ڪرڻ ۽ وري تنظيم ڪرڻ.... ھڪڙي لڙائيءَ مان ٻي پيدا ٿئي ٿي. جڏھن عوام ھڪڙو ٻيرو لڙائيءَ ۾ ٽپي پون ٿا، تڏھن ھنن ۾ ازخود سياسي سمجھہ ۽ ٻروڙ وڌندي وڃي ٿي ۽ خود سندن پنھنجو تجربو سندن اکيون کوليو ڇڏي ۽ کين سيکاري ٿو تہ سچي حقيقت ڇا آھي ۽ ڪھڙي وات وٺڻ کپي.

ـــ لي دوئان

محمد صديق

ناشر

ڪنگلا ۽ بنگلا

بنگلي جو جمع، بنگلا ٿيندو آهي، ۽ ڪنگلا ماڻهو، بنگلا ٺهرائي نه سگهندا آهن. بنگلن ۾ رهندڙ ماڻهن جا ڪنڌ، بنگلن وانگر آيا هوندا آهن. جيڪي بنگلا ٺاهيندا آهن، اهي بنگلن ۾ رهي نه سگهندا آهن، ان ڪري اها چوڻي غلط آهي ته ”جيڪو پچائي سو کائي.“ بنگلن ۾ امير ماڻهو رهندا آهن ۽ ڪنگلا ماڻهو انهن جي رعيت هوندي آهي. ڪنگلا يعني مسڪين ماڻهو بنگلن جي بادشاهن کان پنهنجيون ڪکيون لڪائي ڪکن جي جهوپڙين ۾ گهڙيون گهاريندا آهن. بنگلن جا بادشاه جنهن وقت به چاهين ڪنگلن کي ڪاٺ ۾ هڻائي سگهن ٿا ۽ ڪنگلن جو داڻو پاڻي بند ڪرائي سگهن ٿا.

هڪڙو بادشاه عمر به هو، جنهن کي به هڪڙي ماڙي، يعني بنگلو هو. بادشاهن کي شڪار جو ڏاڍو شوق هوندو آهي، سو هڪ ڏينهن عمر بادشاهه به ٿر جي هڪ مارئي کي شڪار ڪري، پنهنجي بنگلي ۾ اچي قيد ڪيو ۽ ڪيس پنهنجي راڻي بڻجڻ جي آڇ ڪئي.

جهوپڙي ۾ رهندڙ ماڻهو اڪلي نه پر بيوقوف هوندا آهن. مارئي جهوپڙي جي رهواسڻ هئي ان ڪري هن بيوقوفيءَ جو ثبوت ڏيندي عمر جي راڻي بڻجڻ کان انڪار ڪيو ۽ عمر کي چيائين:

عمر مون نه وٽن تنهنجون ماڙيون الا،
اهي مارو ٽڙا مال چاريون الا.

بادشاهن جا شوق عجيب هوندا آهن، پر غريب نه. جيڪو شوق بادشاهه ڪندا آهن ان کي بادشاهي شوق چئبو آهي. بادشاهي شوق گهڻن قسمن جا ٿيندا آهن. ڪتا پالڻ به بادشاهي شوق آهي. پراڻي خيال جا بادشاهه ڪتن کي سوئرن سان وڙهائيندا هئا. پر جديد قسم جا بادشاهه ڪتن کي ڪارن ۾ ويهاري ڪلفٽن، ايلفي ۽ طارق روڊ گهمائيندا آهن. جديد قسم جي بادشاهن جا ڪتا به جديد قسم جا هوندا آهن.

جيڪڏهن ڪو ڪنگلو پل ۾ ڪنهن بنگلي جي پڪ ۾ پنهنجي ڪوجهي جهوپڙي جوڙي ويهندو آهي ته بادشاهه پنهنجي بنگلي جي سونهن تي جهوپڙيءَ جو داغ برداشت نه ڪري سگهندو آهي ۽ هڪ ڏي ڦوڪ سان جهوپڙيءَ کي آڏائي پاڙيسريءَ جو حق ادا ڪندو آهي، اهو بادشاهه سلامت جي ڦوڪ جو اثر آهي. هڪڙي ڦوڪ وري نانگ به ڏيندو آهي. ڪنگلن جي واتان ڦوڪون نه پر بڪ جون اوباسيون نڪرنديون آهن.

جاڳ مجاهد

جوت جلي پئي لاٽ منجهان ٽيون جل جل جون ڪي وايون اڄ
پروانن جي پيار ڪنان ڪي ڪامڻ خبرون آيون اڄ
منزل پنهنجي ڳولي اسين ڪا آڳ اندر ۾ لايون اڄ
دشمن پنهنجي ديس جا گڏجي گهاون سان سڀ گهايون اڄ
وجهي رڪاوٽ راهن ۾ تنهن رهزن کي لاچار ڪريون
جاڳ مجاهد منزل ڏوريون پنهنجو ملڪ ملهار ڪريون.

سيءُ سياري، ڪاڙهه تتيءَ ۾ پاڻ ٺي هاري هر ڪاهيون
آڏي ڏيئي پاڻ آنون ته ب پاڻ لئي ڦندا ۽ ڦاهيون
خاڻ جا ٽين ڪيٽ ڪرا ۽ پاڻ کيي لئي واجهايون
ڏيل ڏکي ٿو ڏينهن ڏني جو ڏيهه ۾ ڏسندي ڏاڍايون
ويهه نه هاڻي وانگيڙا اٿ ويري تي ڪو وار ڪريون
جاڳ مجاهد منزل ڏوريون پنهنجو ملڪ ملهار ڪريون.

صبح کان سانجهي تائين پورپون پئن اگهاڙن پاڻ ڪٽون
نندڙا ننڍڙا پسون پيٽ لئي هاويءَ ۾ ٽا پاڻ هٽون
ڏڪا، ٿاپا، نيلها، نوڪر ڪنهن کي ڪڏهن ڪين وٺون
پوءِ پيي اڌ مزوري ڏيندي چون ڪري ڏيو اڇا گهٽو
ظالم اهڙي زور سان ير ڪر وارو ڪو وهنوار ڪريون.

سور اسور کان سانجهي تائين سالگيڙن جا سال ڏسو
موذي ڪيئن پيا ميڙيو ڪائن ماروئڙن جا مال ڏسو
روز وجن پيا زور ٽيندا تن بدچالن جي چال ڏسو
ڪو هوش ڪريو او هوشو هاڻي هئي هئي هيٺا حال ڏسو
"هڻ پيالا وڙهه ڀاڪرين" پاڻو پنهنجا پيڙا پار ڪريون
جاڳ مجاهد منزل ڏوريون پنهنجو ملڪ ملهار ڪريون.

جاڳو جوڌ ۽ پنهوارن جا پٽ مٺا ويا پيارا ٿي
وڙهندي وڙهندي ويرين سان سي سورهيه ويا سوڀارا ٿي
هاڻي پنهنجو وارو ٻارو ڪاڻون ويري ڪارا ٿي
ديس جا دلبر جوان اٿو ڪي چمڪون سج، چنڊ، تارا ٿي
اٿو ته جهٽ ۾ پٽ ني پيارا دوکي جي ديوار ڪريون
جاڳو مجاهد منزل ڏوريون پنهنجو ملڪ ملهار ڪريون

ڪوريئڙن جا چارا ٽوڙي پنهنجا اڳتي اجاريون ڙي
ويري جيڪي وير وجهن ٿيا وير ورائي واريون ڙي
موذي جيڪي مارا ڪن ٿيا ماريا ميڙي ماريون ڙي
ڪولين سان ڪي ٻوليون آهون "ڏاڏي جا ڏونگر ڏاريون ڙي"
ڪيسيتائين سهنداسين ٿيا، سور سيئي سنگسار ڪريون

آءُ ته ڪو پيغام رسايون ڦريل جو ان ڪکڙن ۾
سوڍيون سک جو ساهه، کٽن شل پنهوارن جي پکڙن ۾
پيهر آئيون مرڪ چپن تي ماروئڙن جي مکڙن ۾
اچو ته گڏجي سائي ٿيون تس دردمندن جي دکڙن ۾
سک ورن شل سانگيئڙن ڏي "ڪونڌر" اهڙي ڪار ڪريون
جاڳو مجاهد منزل ڏوريون پنهنجو ملڪ ملهار ڪريون.

بهاوالدين سرهندي

ٻار هاري

ٻڌو ني نازان سنڌ آ ساري
منهنجا پيارا ٻار هاري
تنهنجي هوندي ملڪ ۾ آهي بهاري
تون جي نه آهين ته رات آهي ڪاري.
هر ڪو ماڻهو تنهنجا ڳڻ ڳائي ٿو
تنهنجي محنت سان آهي ٻار ٻاري.
تون ئي آن آپائين ٿو ۽ گل ڦل ميوا جام
تون ئي ڪرين ٿو ساوڪ ٻاري ٻاري.

ابراهيم اسير ملاح

بيت

لاڙي لڙڪ هزار، ولر اڏري ويا
نه ڪو هاڻ نيرڳ، نه ڪونجڙين قطار
جتي باغ بهار، خيما آهت خزان جا.

رمي روهه ويا، ولر ويچارن جا
ڦٽا ڊيپ ٻڻن تي، جهي لوهه پيا
جتي هنج هئا، اتي ڳوٺ ڳجهن جا.

ڪونجون نڪي هنجڙا، نه ڪي نيرڳ مور
ٻنوهارن جي ٻڻن تي ڪبرون، ڪانگيرا
آديسين آکيرا، جوڙيا جهانگين جي جوءِ تي.

ساريءَ منڊ منڊي، سوگها ڪيئڙا سات
اڪيلو آ آديسي، ڪنهن سان ورهه ونڊي
روبو ڪنب چنڊي، نهرڳ ڪينجهر ڪپ تي.

ٽيري پاڻيءَ ٽي نيرڳ چتر ڳي ٻيو چهڙي
اڪيلو آڄ تي، ناهي وڳر وهڙهي
ڪيرو ڪنب ڪنڊيڙي، ساري سات 'اسير.'

ٻيڻ ۽ پاپوڙا، ڪوڏيون ڪم ڪٿي!
وچڙي ويڙا ڪيترا، پرين ٻڪيڙا
جتي هنجن جيڙا، ٻگها آهت ٻڻن تي.

ڪونجڙين جا قافلا، اڪي هنج آهي
پرياسين جي پاڪرين، بيگرا چڻي ٻاٻلا
گندا ڪن ڳلا، جي ميجون مٽ 'اسير.'

خط، تنقيد ۽ رايا....

● .... جولائي مهيني جي تحريڪ پڙهيسون. تحريڪ جا ايڊيٽوريل نه هميشه وقتائتا ۽ صحيح لکيا ويندا آهن. پر هن مهيني جي ايڊيٽوريل جون نه پچارون ئي ڇڏي ڏيو! اتحاد جي ڳالهه ڪري توهان وڏي فراخدليءَ جو ثبوت ڏنو آهي. ”اتحاد، تنقيد، اتحاد“ جي اصول کان توهان ڪڏهن به گسايو ڪونهي .... ”لياريءَ جي سياسي صورتحال“ جيڪا رئوف نظامانيءَ پيش ڪئي آهي، تنهن لاءِ هو ڪيرون لهڻ سمجهه ۾ اچي پيو ته اهو مضمون وڏي ريسرچ کان پوءِ لکيو اٿس. ڪراچيءَ جو اولو رکيو ڪراچيءَ جي سنڌين ڪي نه پر سڄي سنڌ جي محب وطن ماڻهن کي آهي انهيءَ صورتحال کي وري وري پڙهڻ کپي، وري وري سمجهڻ کپي .... اسان جي تجويز آهي ته ”لياريءَ جي سياسي صورتحال“ کي جدا ڇپائي ڪراچيءَ جي عوام ۾ ورهايو وڃي. ڇو نه تحريڪ ڪراچي جي هر ماڻهوءَ کي ٿي ملي سگهي. ڪهاڻي ”تاريخي غدار“ واه جي وڏي! غدار اڳي به هئا، هاڻي به آهن، هن کان پوءِ به ٿيندا. غدارن کي ڪڏهن به وسارڻ نه کپي. سنڌي ماڻهن کي انهن کان هميشه واقف ڪرائيندو رهجي. ڪهاڻي ”سور ۽ پور“ چڱيرڙي هئي. ڪهاڻيون وڌ ۾ وڌ ڏيو.... هن رسالي جي شعرن ۾ ابراهيم منشيءَ جو ”خواب“ محمد خان مجيديءَ جو ”جنگ جاري رهندي“ ۽ پرويز جو ”ولين جي وستيءَ ۾“ واه جا وڻيا ۽ ٻيا مڙيئي چڱيرڙا هئا....

الطاف پيچوهو - عبدالعليم پليجو ۽ نثار آگاڻي - جيڪب آباد سنڌ.

● ... جولاءِ جو تحريڪ جو پرچو پڙهيوسين. هن مهيني ۾ جيڪو مواد هو اهو چئجي ته سنڌ جي تاريخ ۾ هڪ اضافو هو هن پرچي ۾ رئوف نظاماڻي جو لياري جي سياسي صورتحال تي لکيل مضمون پڙهڻ سان اها خبر پئي ٿي ته ڪهڙي طريقي سان ٻي سنڌ جي عوام وانگر اتي جي عوام کي دشمن پاڻ ۾ وڙهائيندو آيو آهي ۽ پنهنجن شخصي مفادن کي حاصل ڪرڻ لاءِ هو ڪهڙي طريقي سان هنن کي پاڻ ۾ وڙهائي ان کي قومي رنگ ڏيندو رهيو آهي. رئوف نظاماڻي ان مضمون لکڻ تي ڪيرون لهڻيون.... هن مهيني جي ايڊيٽوريل ۾ توهان سنڌي سياسي قيدين کي آزاد نه ڪرڻ ۽ اتحاد لاءِ لکيو آهي اهو قابل ذڪر آهي هن ۾ توهان اتحاد لاءِ جيڪا اپيل ڪئي آهي هاڻي ڏسون ته سنڌ جون وطن دوست ۽ ترقي پسند قوتون ان ڏس ۾ ڪهڙو قدم کڻن ٿيون. توهان هر وقت ۽ هر دور ۾ ٻين وطن دوست قوتن کي اتحاد ۽ ڀائپچاري جي دعوت ڏيندا آهيو پر ان ڏس ۾ اڄ تائين ڪنهن به اهڙو قدم نه کنيو آهي اميد آهي ته هاڻي ڪجهه ان

ڏس ۾ ڪي قوتون مٿان شروعات ڪن.... هن پرچي ۾ بندي پيا قرار، اسين لوچن لوهه ۾، سنڌي قيدين جي آزاد ٿيڻ ڪان پوءِ سنڌي هاري ڪاميٽي، سنڌي شاگرد تحريڪ سنڌي پورهيت عوام سان گڏجي هنن جو جيڪو استقبال ڪيو آهي ان جو ڪو مثال ڪونه آهي. ان مان ثابت آهي ته سنڌي عوام پنهنجن همدردن ۽ سائين لاءِ ڪهڙو جذبو رکي ٿو.... منشي ابراهيم ۽ محمد خان مجيدي جي شعرن هن پرچي کي چار چنڊ لائي ڇڏيا آهن. رسول بخش درس جي ڪهاڻي سور ۽ پور، ڏاڍي پسند آئي. رسالي ڪڍڻ جي هر مهيني عنايت ڪندا رهندا....

غلام علي نوناري ۽ رحمت الله سوهو، گڏو ـ سکر.

.... گذريل مهيني واري تحريڪ ۾ اسان جي سنڌي ڀينرن به پنهنجن ڀائرن سان گڏ ڪلهو ڪلهي سان ملائي تحريڪ کي نهايت جاندار ۽ شاندار بنائي ڇڏيو. جولاءِ بابت تحريڪ جي نمائندي وٽان اکين ڏٺو احوال پڙهڻ سان ثابت آهي ته اسان جي سنڌي عوام جنهن همت، دليريءَ ۽ مردانگيءَ سان جدوجهد ڪئي سا اسان جي تاريخ جو هڪ روشن باب بنجي پيئي آهي. جنهن سان هڪ ڀيرو وري به ظاهر ٿي چڪو آهي ته سنڌي عوام سجاڳ آهي. وڏيرن، ميرن ۽ پيرن جي پياريل ينگ جا لشا هڻ غير ترقي يافته ۽ اهو جهڙ قوم پاڻ ٽوڙي ڇڏيا آهن ۽ اهو وقت ويجهو آهي جڏهن ڪوبه ڪانئر اسان جي ڌرتيءَ ڏانهن آڏي اک کڻي نه نهاري سگهندو. هاڻي اسان کي جنگ جوٽڻي آهي انهن غدارن ۽ بي شرم وڏيرن، پيرن سان جن اسان جي ابوجهه عوام جون واڳون جنهن طرف چاهيون پنهنجي مرضي ۽ من مستيءَ سان موڙي ڇڏيون. انهن ڦورين اسان کي اڳتي وڌڻ بدران پوئتي ڌڪيلي ڇڏيو. اسان پنهنجي سنڌي عوام کي اپيل ٿا ڪريون ته هو سڀ پاڻ ۾ گڏجي متفق ٿين. جيڪڏهن ائين نه ٿيو ته هڪ دفعو وري به سنڌي عوام جون واڳون انهن وڏيرن جي وس ۾ اچي وينديون ۽ اهي نمڪحرام ۽ وطن فروش هن مارووڙن جي ماڪ کي ڀيهر نيلام ڪندي دير نه ڪندا...

فخرو سنڌي، حيدرآباد.

....هيءَ ڌرتي ناهي ڌوتن جي، هت ڌاريو
بنجي رهندو جو،
هيءَ ديس اهيءَ کي ڇڏڻو آ يا سنڌي
بنجي رهڻو آ.

جولاءِ جي تحريڪ پڙهيم تمام گهڻو پسند آئي.... خاص ڪري ”اسان لوچيون لوهه ۾“ ۽ رسول بخش درس جي لکيل ڪهاڻي ”سور ۽ پور“ پسند آيون. انهيءَ ڪان سواءِ شعر شاعري تعريف جوڳي هئي....

شاگرد، هاري اتحاد، زنده باد.

مس ارشاد بلوچ حيدرآباد.

.... گهڻي وقت کان رني تحريڪ پڙهنديون آهيون. هر تحريڪ ۾ مضمون، ڪهاڻيون، شعر، تنقيدي خط ۽ رايا ساراهڻ جوڳا هوندا آهن. هي رسالو تحريڪ هڪ اهڙي حق پرست تحريڪ آهي جنهن اسان جي ضمير کي سچائي، قوم پرستي، حق پرستي جي احساس سان بيدار ڪري ڇڏيو آهي. جس هجي تو هان جهڙن مانجهي مرد مجاهدن

ڪي جو هن ظالم سماج جي انڌير ۽ ننڌ-
وڏائيءَ کي ختم ڪرڻ لاءِ هڻ ڏکي وقت
۾ سچ جي شمع ڪٺي مظلوم پورهيت عوام
جي دلين کي روشن ڪري، پاڻ پتوڙي رهيا آهيو.
اسان محسوس ڪيو آهي ته هيءَ وطن دوست
انقلابي راهه روشن ڪندڙ مشعل هڪ ڏينهن
ضرور رنگ لائيندي. ادا، اسين وچن ٿيون
ڪريون ته توهان جي حق پرستي، واري
جدوجهد ۾ پنهنجي وس آهر هر قرباني ڏيئي
مڪمل سات ڏيندڙوسين ....

م ع ش. راهڪي.

●.... مئي ۽ جون ڪـان وٺي جولاءِ
ٽائين اوهان جو رسالو خيرپور جي بڪ اسٽالن
تان گم لڳو پيو آهي. تازو ڪاليج ڪلڻ
ڪان پوءِ اسان جو هڪ ساٿي حيدرآباد ڪان
تحريڪ خريد ڪري آيو. پڙهي دل خوش
ٿي. خبر نه آهي ته اوهان خيرپور رسالا ڇو
نه ٿا موڪليو! ابراهيم منشي جو پراڻي ڇپيل
شعر بدران ابراهيم جا نوان شعر ڏيو ته ڏاڍو بهتر
ٿيندو. باقي مواد به سٺو هـو. ٽائيٽل تي
تي هڪ پيرو سنڌ جو پورو نقشو ڇاپيو ته
اسان جي من جي آس به پوري ٿئي!....

احمد علي شر، خيرپور سنڌ.

● ... تحريڪ جو ڏهون پرچو پڙهيم.
پرچو پنهنجو مٽ پـاڻ هو. خاص ڪري
ايڊيٽوريل پڙهي دل کي صدمو پهتو ته ڪجهه
اڳواڻن ۽ منشي ابـراهيم کي آزاد ڪري
هفتي بعد وري گرفتار ڪيو ويو .... ادا،
دل کي طاقت ناهي جو وڌيڪ ڪجهه پڙهي
۽ تبصرو ڪريان. ڇو ته ضمير ڇهنبڙيون
ٿو هڻي. مظلومن جون آهون ڪنهن ۾ طوفان
بنجيو ٿيون اچن. قلم ڪنبيو وڃي. خدائي
لرزش ڪائي ٿي. آسمان زمين ٿرٿليو وڃي.
مگر انسانيت جا علمبردار سفيد هاٿي هن ڪي
خواب به تصور نٿا ڪن. ڇو ته ڪالهه ضمير
جي آهي....

محمد بخش "مشڪور" ماڻلي

●.... تحريڪ جنهن شان سان توهان
ڪيدي رهيا آهيو، تنهن لاءِ توهان مبارڪ
جـا مستحق آهـيـو .... ڇا اهـو بهتر نه
ٿيندو ته سنڌ جي پراڻي شهرن جا تاريخي
واقعات لکيا وڃن ۽ انهن جـي زبون حالي
جا اصل سبب واضح لکيا وڃن تـه سماجهي
سنڌ جي شهرن کي استحصالي قوتن ڪيترو
نقصان پهچايو آهي. اهي حقيقتون واضح ۽
نوس ثبوتن سان شايع ڪيون وڃن ۽ انهن
لاءِ هڪ مخصوص صفحو هجي.

محمد امين لغاري "حيدري"، چمبڙ

●.... اوچتو هـن مهيني ۾ حيدرآباد
گهمندي دوستن سان ملاقات بعد هڪ رسالو
تحريڪ مليو جيڪو ڏسڻ سان منهنجي دل
۾ ان لاءِ محبت ۽ جذبي سان گڏ پڙهڻ لاءِ
دل ٿي....

الهبچايو ڏاهري ڏيپر، حيدرآباد

● ... جولاءِ جو تحريڪ وارو پرچو نظر
مان نڪتو. ادا اوهان جو پرچو واقعي اسان
ابوجهن لاءِ هڪ چمڪندڙ ڏيئو آهي جيڪو
پنهنجي روشني سان اسان کي نـوازي رهيو
آهي. هي سنڌ جي غريب ۽ مظلوم عوام لاءِ
هڪ واحد رسالو آهي. البت جنهن وقت
پليجو صاحب پنهنجي نظرياتي خيالن جو اظهار
ڪندو هو تڏهن ڪجهه وڌيڪ مزو ايندو
هو. خاص ڪري ايڊيٽوريل پنهنجو مٽ پاڻ
هوندا هئا. شعرن ۾ محمد خان مجيدي ۽ منشي

ابراهيم اسان جي اڇاهيل لاٽ کي نئين سر
جنم ڏنو آهي. مضمون ۾ ولي محمد طاهر زادي
اصل اسان کي اهڙي جوڙي جوان جي ياد
ڏياري آهي جيڪو پنهنجو سر تريءَ تي رکي،
انهن ظالمن سان لڙيو. باقي هن دفعي
ڪهاڻين ۾ مزو ڪونهي....

مولاڏنو پليجو، جنگشاهي.

● .... ٻن مهينن جي انتظار بعد رسالو
مليو تمام گهڻو خوش ٿيس. ايڊيٽوريل بهترين
هو. ان کان سواءِ امن جهلڻو پور، پوئيون
پساهه ۽ پلي ولايت تمام سٺيون ڪهاڻيون
هيون. شاعري ۾ ته ملڪ نديم جو شعر
”نيٺ ته اڻندا سٽ لک ڌاڳا“ ۽ ابراهيم منشي
جو شعر، محمد خان مجيدي جو شعر ”مٽي
منهن جي مٽي آهي“ پنهنجو مٽ پاڻ هئا.
هيءَ آ اليڪشن جو احوال ۾ تمام اختصار
۾ احوال لکيل آهي. ڪيترن ماڻهن کي
وساريو ويو آهي. ڪور واهه ۽ ڏهي موري ۽
ٻين سيني پولنگن تي ڪل ماڻهو ٻين هنڌن
جا آندل هئا ۽ ڪور واهه پولنگ جي باري
۾ هڪ ڳالهه عرض آهي ته زنانو بوٿ
ابي ميمڻ جي گهر ۾ رکيل نه هو.
زنانو بوٿ پڻ مرداني بوٿ وٽ هو.
البت زناني بوٿ ۾ ڪنهن به عورت
ووٽ نه ڏنو هو ۽ هتي جي ننڍن
ڇوڪرن کي برقعا پارائي ووٽ ڏياريا ويا
۽ هتي جي ڪنهن به مقامي ماڻهو ووٽ
ڏيڻ نه ڏنو ويو....

گل حسن خاصخيلي، ڪورواهه.

● .... ادا آءٌ ٻهريون ڀيرو خط توهان
ڏي لکي رهيو آهيان. توهان جهڙن پاٺرن
جيڪڏهن تحريڪ جهڙا رسالا ڪڍڻ شروع
ڪيا ته اسان جا اڀوجهه سنڌي پاٺر ۽ پينرون
جلد سياسي شعور حاصل ڪري سگهندا....
مون مئي ۽ جون وارو پرچو پڙهيو. نظر
قيصراڻي جو لکيل (هي آ اليڪشن جو
احوال) پڙهيم اليڪشن دوران آءٌ محمد فاضل
راهو جي طرفان ڏهي ريگيوليٽر پولنگ اسٽيشن
تي ايجنٽ هئس. توهان جيڪو به لکيو آهي
بلڪل صحيح آهي اها پولنگ اسٽيشن تر
جي بدمعاش ۽ چور صوبي چانڊئي جي حوالي
هئي. ان کي للڪاري گلي ۾ جهلڻ واري
جو نالو توهان حاجي خان مهيري ڄاڻايو آهي
پر ان جو صحيح نالو حاجي مهرو مهيري آهي....

حبيب الله سنڌي ڪراچي.

● .... جون مهيني جي تحريڪ پڙهيم،
تمام گهڻي پسند آئي.... پڻ بلقيس ملڪاڻي
جي ڪهاڻي ”ٻهريون نمبر“ پڙهي ڏاڍو متاثر
ٿيس. آخر ۾ آءٌ پنهنجي سنڌي پاٺرن کي
عرض ڪندس ته هو پنهنجي دوستن ۽ بزرگن
کي تحريڪ بابت ٻڌائن ڇو ته ڪيترن پاٺرن
کي رسالي پڙهڻ جو شوق هوندو آهي پر
ڄاڻ نه آهي. آءٌ به پنهنجن دوستن کي چوندو
آهيان ته تحريڪ پڙهو....

رب نواز پنو ”سنڌي“ ڪراچي.

● .... تحريڪ پڙهي روح کي
راحت ۽ اندر کي آرام آيو. ادا سچ
پچ ته تحريڪ اسان جي سنڌي عوام لاءِ
سجاڳي ۽ انهن جي رهبري جو واحد ذريعو
آهي.... ادا شعرن ۾ منشي ۽ مجيدي اسان
کي هڪ نئين روشني جي لاٽ سان نوازيو
آهي ۽ طاهر زادي جو مضمون ڏاڍو پسند
آيو اڳتي لاءِ به اهڙن ئي سورمن جا مضمون
ڏيندا رهندا.... ڪهاڻين ۾ ڪو به مزو نه هو....

رشيد احمد پليجو.

● .... هن دفعي جي تحريڪ ڪلهه ئي ملي اٿم. ابراهيم منشي جي سدا امر گونج پڙهي وري پڙهيم باقي گيت مضمون ۽ افسانا وڻيا....

هيمن مونواڊي.

● ... تحريڪ جو مئي - جون جو پرچو هڪ ئي ساهي ۾ پڙهي پورو ڪيو اٿم. پرچي جو ايڊيٽوريل ڦورو وڏيري جي پوٽ تي هڪ چمات آهي .... شاگرد تحريڪ جو بيان سنڌ جي نوجوان نسل لاءِ هڪ روشن صبح جي اميد آهي. آڪاڻين ۾ ”پوپون پساه“ ’ڪارو آهي‘ ۽ ’وزارت‘ بهترين ڪهاڻيون آهن. شاعريءَ ۾ منشي ۽ مجيديءَ جو جواب ئي ڪونهي. ملڪ نديم به گهٽ ڪونهي ....

منظور ”بيدار“، سکر سنڌ

● .... جولاءِ ١٩٧٧ع جو تحريڪ رسالو پڙهيم ڏاڍو پسند آيو. ايڊيٽوريل بيحد پسند آيو .... ”لياري جي سياسي صورتحال“ ۾ رئوف نظامائيءَ جو سياسي جائزو وڻيو واقعي اها حقيقت آهي .... ڪهاڻي محترم رسول بخش درس جي ”سور ۽ پور“ وڻي .... ابراهيم منشيءَ جو ”خواب“ بيحد پسند آيو .... اوهان سنڌ جي جيڪا خدمت ڪئي آهي سا ڪنهن کان ڳجهي نه آهي.... سنڌي اديبن ڪهڙو ڏوهه ڪيو آهي جو اڃا تائين جيلن ۾ پيا آهن؟ .... سنڌي رسالن ۽ ڪتابن تان ڇو نٿي پابندي هٽائي وڃي؟ ....

وسطڙو سڪندر علي ”سنڌي“ مٽياري.

● ... جولاءِ جو پرچو نظر مان گذريو. ايڊيٽوريل، لياريءَ جي سياسي صورتحال، ولي محمد طاهرزادي جو هوشوءَ تي لکيل مضمون تمام گهڻو وڻيا ... ڪهاڻين ۾ ”تاريخي غدار“ پسند آئي ۽ شعرن ۾ محترم ابراهيم ’منشي‘ جو خواب ۽ محمد خان مجيديءَ جي ظالمن ڦورو ماڻهن ۽ ڏتائي سياستدانن مان جنگ پڻ چڱي هئي.... اسان کي تمام گهڻو اچرج ۽ ڏک ٿيو، جڏهن خبر پيئي ته سنڌ جي قومي شاعر محترم ابراهيم ’منشي‘ کي ٻيهر گرفتار ڪيو ويو آهي، اسين مطالبو ٿا ڪريون ته سمورن سنڌي سياسي قيدين، شاگردن، مزورن، اديبن ۽ شاعرن کي آزاد ڪيو وڃي ۽ سنڌي رسالن تان پابنديون هٽايون وڃن....

علي اڪبر سومرو، ٽنڊوالهيار سنڌ.

●.... تحريڪ هر مهيني جي شوق ۽ محبت سان پڙهندو آهيان. مون کي تحريڪ سڀني رسالن کان بيحد پسند آهي .... اپريل مهيني جو رسالو پڙهيم. ابراهيم منشي جو شعر ’ڪارو ڪاٺو‘ پسند آيو ۽ گل حسن ڪيڙاني جو لکيل اليڪشن جو احوال پڙهي اکين ۾ پاڻي تري آيو. ۽ دل ۾ سوچيم ته ڇا اسان کي اليڪشن لڙڻ جو حق ڪونهي. ڇا اسان کي هن دنيا ۾ رهڻ جو حق ڪونهي. ڇا اسان سڄي زندگي هنن ظالمن جي زنجيرن ۾ جڪڙيل هونداسين ....

فدا سنڌي، دڙو.

● .... تحريڪ رسالو گهڻن ڏينهن کان پڙهندو پيو اچان. اوهان پنهنجي موضوعات تي لکندا رهندا آهيو. اوهان جيڪي به بحث علمي، ادبي، سياسي ۽ سماجيات تي ڇيڙيا

آهن، سي بلڪل تعريف ۽ ساراهه جوڳا آهن. اوهان جيڪا به قومي امنگن، قومي وجود ۽ هاري پورهيت نظريه تي اپٽار ڪئي آهي، سا سموري سنڌ ۾ ڪنهن به ماهوار شماره ۾ نه ڪئي وئي آهي. سنڌ ۾ طبقاتي لحاظ کان جيڪي به اوهان بحث مباحثا رسالي ذريعي شروع ڪيا هئا تن سنڌي ماڻهن جي دماغ تان ڌنڌ ٽاري ڇڏيو هو ۽ آهي. انهيءَ کان سواءِ سلسليوار ۽ ڳانڍاپيل مضمون نقلي ترقي پسند لکيو ويو تنهن ڪٽر نسل پرست ۽ نقلي ترقي پسندن جا آڌڙا، ڳجهيون ۽ بکيون ٻاهر ڪڍي ڇڏيون... اڃان به هڪ مضمون پليجي صاحب جو جيڪو تازو گذريل ٻن ٽن مهينن ۾ ٻن ٽن قسطن ۾ شايع ٿيو هو جنهن جو عنوان هو ”ڪٽر قوم پرست ڪٽر نسل پرست ۽ نقلي ترقي پسند سنڌ دشمن ٽولا“ انهيءَ ۾ ڦورن، بدمعاشن جا چڱا وڪا پڌرا ڪيا ويا هئا. پر افسوس جو ڪن سببن جي ڪري اهو مضمون پورو نه ٿي سگهيو آهي. آءٌ پنهنجي طرفان هڪ ناقص تجويز عرض رکان ٿو ته اوهان پنهنجي شماره ۾ ڪامريڊ مارڪس، اينگلز، لينن جي چونڊ مضمونن جا ترجما سلسليوار جيڪر شايع ڪندا رهندا ته بهتر ٿيندو. ڇاڪاڻ ته سنڌي ماڻهو عام طرح سان انقلابي ۽ جدلي سائنس کان اڻ ڄاڻ ۽ نا آشنا آهن. قومي خدمت ۾ اهو اوهان جو وڏو عملي دخل رهندو.

خالق ڏاهري، شاهپور چاڪر.

●.... ادا مٺي- جون مهيني جو ورلو هٿن ۾ آهي. مضمون 'ٻهرين مٺي' ۽ 'شاگرد تحريڪ' ۽ ڪهاڻي 'ٻهريون نمبر' ڏاڍا پسند آيا. ابراهيم منشي پنهنجو مٽ پاڻ آهي.... ادا، هن مهيني توهان رسول بخش پليجي جي ڪا لکڻي ڪانه ڏني. مهرباني ڪري ائين نه ڪريو. سندس لکڻيون اسان ۾ نئين جان وجهنديون آهن...

اديب جروار، ميرپورخاص.

●... هن واري ايڊيٽوريل ۽ لياري جي سياسي صورتحال بابت توهان سٺو احوال لکيو آهي. ڪهاڻي 'تاريخي غدار'، منشي ابراهيم جو شعر 'خواب' ۽ محمد خان مجيدي جو لکيل شعر 'توسان جاري رهندي جنگ' تمام سٺا آهن. مان ڪين مبارڪون ڏيڻ چاهيان ٿو....

ڪريم بخش لغاري،
ڳوٺ راوت لغاري

●.... تحريڪ باقاعدي پڙهندي رهندي آهيان. جولاءِ واري تحريڪ ۾ آزاد ٿيل سنڌي اڳواڻن جو ٿيل شاندار استقبال پڙهي دل خوش ٿي وئي.... تحريڪ جو ٻيو سڀ مواد تمام سٺو آهي باقي هڪڙي کوٽ رهندي اچي، جنهن لاءِ مون اڳ به هڪ دفعو لکيو هو. اها کوٽ آهي ٻاهرين ادب جي ترجمن جي. مهرباني ڪري چيني يا ويٽنامي سٺين ڪهاڻين جا ترجما تحريڪ ۾ ڏيندا ڪريو....

حسن باڊو.

Monthly
Reg: No: 2999

TAHREEK Sindhi

VOL: 3 NO: 11
Hyderabad Sind

آزاد ڪرڻ جي اپيل

رسول بخش پليجو، مير علي بخش خان ٽالپر، شاهه محمد شاهه، ابوبڪر زرداري، علي حيدر شاهه، غوث بخش خاصخيلي، ۽ ٻين رهيل سمورن

سياسي ڪارڪنن، شاگردن،

هارين، مزورن کي آزاد ڪيو وڃي ۽ جناب جي- ايم- سيد جي نظربندي ختم ڪئي وڃي.

سنڌ جي سمورين وطن دوست تنظيمن ۽ سنڌي عوام کي به سڏ ٿو ڏجي ته هو بيانن، تارن ۽ خطن وسيلي سنڌي سياسي قيدين جي آزاديءَ لاءِ اختياري وارن کي اهڙي اپيل ڪن.

پاران:- **سنڌي عوامي تحريڪ** (اشتهار)